

TOPLUMSAL CİNSİYET OLGUSU TEMELİNDE MESLEĞE İLİŞKİN ROL İLE AİLE İÇİ ROL ETKİLEŞİMİ: TÜRK SİLAHLI KUVVETLERİNDEKİ KADIN SUBAYLAR

Hurigül EKEN*

ÖZET

Çalışmanın amacı, toplumsal cinsiyet olgusu temelinde Türk Silahlı Kuvvetleri'nde kadın subayların mesleki rol ve aile içi rol etkileşimlerini incelemektir. Bu doğrultuda yapısal fonksiyonalizm, feminist teori ve modernleşme teorileri bağlamında oluşturduğumuz temel kriterler üzerinden yola çıkılarak subaylara anket uygulaması yapılmış ve elde edilen veriler kare ve regresyon analiz tekniği ile değerlendirilmiştir.

Araştırma sonucunda aile içi rol ve mesleki rol bağlamında, ev içi sorumlulukların paylaşımının eşler arası ilişki üzerinde pozitif etkiye sahip olduğu saptanmıştır. Ayrıca maskülen alan olarak kabul edilen askeri kurumların, çalışan kadınlar için dezavantajlar içeren bir kurum değil, aksine mesleki sosyalizasyonun etkisiyle kadınların aile içi rolleri üzerinde eşitlikçi sorumluluk oluşturması açısından avantajlar içeren bir kurum olduğu görülmüştür. Özellikle askeri okulların eşitlikçi rollerin benimsemesinde önemli bir etken olduğu tespit edilmiştir.

Anahtar Sözcükler: Geleneksel toplum, modern toplum, toplumsal cinsiyet mesleki rol, aile-içi rol, kadın subaylar, mesleki ve aile-içi rol etkileşimi

ABSTRACT

This study examines the process of interaction between occupational and domestic roles among female officers in armed forces in Turkey. This examination is carried out in the context of gender roles and in connection with structural functionalist, feminist and modernization theories. The data for the study were collected through self-administered questionnaires and analysed by means of employing various statistical techniques.

The results indicate that sharing of domestic responsibilities between couples effects their relations positively. They also indicate that military institutions, which are perceived to be the domain of masculinity, do not necessarily disadvantage female officers in their occupational sphere. On the contrary they help develop egalitarian feelings among the female officers through occupational socialization and these feelings in turn help them to develop a more egalitarian feelings towards their responsibilities and roles within domestic sphere of their lives. Moreover, it was found out military schools have a positive contribution to the development of egalitarian gender roles.

Keywords: Traditional society, modern society, gender, occupational role, domestic role, female officers, occupational and domestic role interaction

1.Giriş

Birçok insan için hayatlarındaki en önemli iki şey, işleri ve aileleridir. Gerçekten de kişinin işi ve ailesi günlük hayatının çok büyük bir bölümünü geçirdiği; uzun dönemde başarılı olmayı ve tatmin elde etmeyi istediği en önemli iki alandır. Bununla birlikte kişinin hayatı aynı zamanda bir bütündür. Başka bir deyişle, iş ve aile rolleri üstlenmiş olan birisi için birbirinden farklı iki ayrı

* Arş. Gör., Selçuk Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi

hayattan bahsetmek mümkün değildir. Dolayısıyla bu iki rol birbirlerini kaçınılmaz şekilde etkilemektedir. Tüm bunlar göz önünde bulundurulduğunda iş ve aile içindeki roller arasındaki etkileşimin bütün boyutlarıyla ele alınması gereği ortaya çıkmaktadır

Günümüz insanları, iş ve aileleri ile ilgili olarak büyük çelişkiler yaşamaktadırlar. Çalışanlar, eşlerine ve çocuklarına daha fazla zaman ayırmak ve onlarla daha çok şeyi paylaşmak istemekte; fakat bununla birlikte örgütsel talepler de her geçen gün artmaktadır. İş dünyasındaki yoğun rekabet ortamı ve geleneksel yönetim anlayışlarının etkisiyle örgütler, çalışanların birer aileye sahip oldukları gerçeğinin ve ailenin de birçok örgütsel süreci etkileyebileceğinin farkına varamamaktadırlar. Sonuç olarak hem çalışanlar ve hem de örgütler, iş ve aile arasındaki etkileşim nedeniyle çeşitli olumsuzluklar yaşayabilmekte ve bu rolleri arasında denge sağlamaya çalışmaktadırlar.

İnsanların iş ve aile rolleri arasında denge sağlama çabaları aslında yeni bir olgu değildir. Endüstrileşmeden önceki dönemlerde iş ve aile rolleri birbirlerine geçmiş ve aralarında fiziksel ve psikolojik sınırlar olmayan alanlar; endüstrileşme ve modernleşme ile birlikte bu iki rol arasındaki sınırlar daha belirgin ve katı hale gelmiştir. Böylece roller arasındaki doğal etkileşim bozulmuş ve çalışanlar ciddi denge problemleri ile karşı karşıya kalmışlardır. Özellikle annelik gibi önemli aile rolleri de üstlenmiş olan kadınların çalışma hayatına girmeleri ve çift gelirli ailelerin sayılarının artması ile birlikte denge konusu örgütsel gündeme de yerleşmiştir.

Modern yaşam, kişi açısından işin ve ailenin beklentilerinin arttığı, hayatın çok hızlı yaşandığı ve bu nedenle iş ve aile rolleri arasında denge sağlama ihtiyacının bütün çalışanlar ve bilhassa kadınlar tarafından daha yoğun hissedildiği bir dönem olmuştur. Denge sağlama ihtiyacının artması çalışanların örgütsel katkılar ve yardımlar talep etmeleri ile sonuçlanmıştır. Bu çerçevede aile dostu örgütler, iş - aile programları ve politikaları gibi yeni kavramlar tartışılmaya başlanmıştır.

Türkiye'de Modernleşmeci/Batılılaşmacı adımlarla ortaya çıkan sosyo-kültürel değişmelerin en bariz gözlemlendiği kurum 'ordu' olmuştur. Osmanlı Devleti, modernleşmenin ilk adımlarını askeri alanda atmıştır. Teknolojik donanımı ve örgütlenme biçimi yenilenen ordu, II.Meşrutiyet ve Cumhuriyet'in ilânında etkin bir rol üstlenmiş, kısa süre sonra modernleşmenin en önemli gücü durumuna gelmiştir. Yeni siyasal yapılanmanın gerçekleştirilmesinde ve sosyo-kültürel yapının şekillenmesinde bu derece etkili alan olmakla birlikte söz konusu sosyo-kültürel değişikliklerin taşıyıcısı ve aktarıcısı olma işlevlerini de üstlenmiştir. Böylesine önemli role sahip kurum olma özelliği gösteren Türk Silahlı Kuvvetleri'nde kadın subayların incelenmesi, özellikle ordunun kadın kimliği ve kadının toplumsal konumu üzerinde ne tür etkilerinin olduğu, karşımızda ilgilenilmesi gereken önemli konulardan biri olarak durmaktadır.

Türk Silahlı Kuvvetleri'nde sayıca az olmalarına rağmen her geçen dönem kadın subayların sayısı artmakta; böylece her iki eşin de subay olduğu aileler çoğalmakta ve daha fazla sayıda kadın subaylık mesleğinde kurmay subay olmayı hedeflemektedir. Aynı zamanda Türk toplumunda aile faktörü önemini nispeten

Toplumsal Cinsiyet Olgusu Temelinde Mesleğe İlişkin Rol ile Aile İçi Rol Etkileşimi: Türk Silahlı Kuvvetlerindeki Kadın Subaylar

korumaya devam etmekte ve etkilerini sürdürmektedir. Dolayısıyla; Türkiye'deki örgütlerin aile kavramını göz ardı etmemeleri gerekmektedir. Bu sosyo-kültürel ortam içinde kadın subayların mesleki ve aile içi rolleri arasında denge ve uyumu nasıl sağladıkları, bu durumda kişisel veya çevresel ne gibi faktörlerin etkili olduğunu belirlemek önemli taşımaktadır.

Bu bağlamda “Toplumsal Cinsiyet Olgusu Temelinde Mesleki Rol ile Aile-İçi Rol Etkileşimi: T.S.K.’inde Kadın Subaylar” konulu çalışmanın amacı öncelikle meslek ve aile yaşamının karşılıklı etkileşim içinde olduğu anlayışından hareket edilerek, kadın subaylar tarafından meslek ve aile yaşamında üstlenilen rollerin karşılaştırmalı bir analiz ile tespitine çalışılmaktadır. Bu ana amaç çerçevesinde birbiriyle bağlantılı diğer amaçlar ise şu şekilde belirtilebilir. Araştırmanın *ilk* amacı, Türkiye’de Cumhuriyet dönemindeki yapısal dönüşümlerin doğrudan etkilediği toplumsal cinsiyet düzeninin, ayrıntılı bir açıklamasını yapmak, *ikinci* amaç, söz konusu dönüşümlerin ve toplumsal cinsiyet ile ilgili yeni yapılanmaların, cinsiyet politikalarının Türk Silahlı Kuvvetleri’ndeki kadın subayları ne şekilde etkilediğini, kurgusal ve gerçeklik boyutundaki farklılığın kaynaklarını tespit etmek, *üçüncüsü*, kadın subayların ebeveyn aile yapısını belirlemek, onlarla yaşam tarzı farklılıklarını incelemek ve ebeveyn ailelerinin kadın subayların aile içi rolü üzerinde etkili bir faktör olup/olmadığını ortaya koymak, *dördüncü* amaç kadın subayların aile içi sorumluluklarının neler olduğunu belirlemek, eşler arasında uyumun sağlanması için gerekli koşulları saptamak, kadınların çalışması nedeniyle aile içi rol ile mesleki rol çatışması yaşanıp/yaşanmadığını belirlemek ve bunun üzerinde etkili olan faktörlerin neler olduğunu ortaya koymak, *beşinci* amaç ise bir kariyer meslek olan subaylık mesleğinde kadınların kendilerini hangi arkadaş grubuna daha yakın hissettiklerini saptamaktır. Dolayısıyla çalışmanın *son* amacı, toplumsal cinsiyet konusunda cinsiyet sosyolojisi ile ilgili literatüre katkıda bulunmaktır.

2. Kuramsal ve Kavramsal Çerçeve

2.1. Kuramsal Çerçeve

Çalışmada kadınların aile içi rolleri konusunda yapısal fonksiyonalizmin temel isimlerinden olan Parsons’un, “cinsiyet rolü farklılaşması” temelinde kadının dışavurumsal rollerde, erkeklerin ise araçsal rollerde uzmanlaşmasının uyum getireceği açıklamasından yararlanılmıştır. Buna göre kadınların temel görevi ev içinde, erkeklerin ise ev dışında yani iş yaşamındadır. Ancak burada önemli olan husus, kadınlar iş yaşamında yer alsalar da onlardan beklenen ev içi sorumluluklarda bir değişiklik olmayacağıdır. Bu nedenle kadınlar erkeklerle rekabet edecek meslekler yerine daha feminen işlerde çalıştıklarında evlerine daha fazla zaman ayırıp, temel rollerini aksatmayacaklar, böylece eşler arasında tartışma ve uyumsuzluk ortaya çıkmayacaktır.

Aile içinde, kadının özellikle annelik rolünün temel olması ve ev içi sorumlulukların genellikle kadının rolleri kapsamında görülmesi konusunun örnekleme oluşturan kadın subaylar için de geçerli olduğunu düşünüldüğü için

Parsons'un görüşleri bu açıdan kuramsal çerçevemizin bir boyutunu oluşturmaktadır. Fakat, kadınların iş yaşamında yer almalarına rağmen, ev içi sorumlulukların tamamının yine kadınlardan beklenmesi ve ancak bunları yerine getirdiği sürece eşleriyle uyumlu ilişkileri olacağı konusunda Parsons'un görüşlerine eleştirel yaklaşan, feminist teorisyenlerden Chodorow'un, ev içi sorumlulukları kadınlar kadar erkeklerin de yapabileceği ve erkeklerin bu konuda eşleriyle ne kadar eşitlikçi paylaşım yaparlarsa, eşler arasında uyumun o kadar artacağı düşüncesinden yararlanmıştı.

Bu bağlamda aile içi rol-mesleki rol etkileşiminde kadınların annelik rolünü anahtar rol olarak kabul ettikleri, kadınların çalışma yaşamında yer almalarına rağmen hala ev içi işlerin büyük bir bölümünden sorumlu tutuldukları ve erkeklerle rekabet içermeyen mesleklerde bunun daha da fazla olduğu, kadın subayların eşleriyle ilişkilerinde gerilim yaratan unsurun ev içi sorumlulukların eşitlikçi paylaşılmamasından kaynaklandığı, çocuk sahibi olan kadınların işlerinde buna bağlı olarak sorunlar yaşadıkları düşünülmektedir.

Çalışmanın amaçlarından olan kadın subayların aile yapısının belirlenmesi, kadın subayların yaşam tarzlarının ebeveynlerinden farklı olup/olmadığı ve ebeveynlerin kadın subayların aile içi rolleri üzerinde etkili bir faktör olup/olmadığı konusunda ise modernleşme teorilerinden yararlanılmaktadır.

Modernleşme teorisi ile ilgili içerik bakımından farklı görüşler ileri sürülmesine rağmen, modernleşmenin kavramsal boyutu genel çerçevede geleneksel ve modern yaşam arasındaki temel ayrım üzerinde yükselmekte; geleneksel toplumdaki modern toplum tipine doğru evrilen bir toplumsal değişim sürecini ifade etmektedir. Çalışmada ele alınacak bireysel özellikler ve aile kurumu, geleneksel-modern toplum dikotomisi içinde değil, geleneksel ve modern toplumların birarada görüldüğü çalışılmıştır. Bu bağlamda modernleşme kuramcılarının özellikle Daniell Lerner ve Marion J. Levy'in modernleşme kriterleri ile ilgili düşünceleri kullanılmıştır.

Kısaca çalışmada sosyalizasyon sürecindeki kadınlık (feminenlik) ve erkekliğin (maskülenlik) gelişmesi sürecinde rol farklılaşmasının önemini anlama ve açıklama açısından yapısal-fonksiyonalistlerden T. Parsons ve feminist teorisyenlerden N. Chodorow'un toplumsal cinsiyet rollerine ilişkin görüşleri, ebeveynlere ilişkin açıklamalar açısından da Lerner ve Levy'in modernleşme teorileri ile subaylık mesleğinin bir kariyer meslek olması nedeniyle, kadın subayların arkadaş ortamına ilişkin olarak Pavalko'nun "kariyer meslek" konusundaki açıklamaları araştırmanın kuramsal çerçevesini oluşturmaktadır.

2.2. Kavramsal Çerçeve

2.2.1. Statü ve Rol

Statü ve rol birbirleriyle olan yakın ilişkilerinin yanı sıra çift anlamlı olarak da kullanılan iki kavram olmakla birlikte, Frone, Rice, Bennett, Newstrom, Davis, Pandey, Kumar, Luthans, Parsons ve Hall statü ve rol kavramlarını genel olarak şu şekilde birbirinden ayırmaktadırlar.

Statü: Toplumsal hiyerarşide somutlaşan, bireyin belirli bir sosyal grup içinde hak ve sorumlulukları bakımından farklılık gösteren, kişinin grup içindeki sosyal

Toplumsal Cinsiyet Olgusu Temelinde Mesleğe İlişkin Rol İle Aile İçi Rol Etkileşimi: Türk Silahlı Kuvvetlerindeki Kadın Subaylar

sırasını veya ona verilen önemi gösteren durum olarak tanımlanır.

Rol: Kişinin sahip olduğu sosyal statü veya çeşitli kurumlar içerisinde bulunduğu konum gereği kendisinden göstermesi beklenen davranış örüntüsü, bir sosyal pozisyonu işgal eden bir kişinin davranış biçimlerinin toplamı, belirli bir grup veya örgüt içinde belirli bir yer tutan kişiden diğerleri ile olan ilişkilerinde beklenen faaliyet kalıpları ve davranışlar, mevcut normlardan kaynaklanan beklentilere sahip pozisyon, bireyin kişiliğiyle sosyal sistemin yapısı arasındaki birleşme noktası, bireyin bir toplumun üyesi olarak icra edebilme kapasitesi içindeki normatif beklentiler sistemi olarak tanımlanır.

Bu tanımlardan yola çıkılarak bir rolü oluşturan üç unsurdan bahsedilebilir: çevrenin beklentileri, kişinin algıları ve davranışları. Çevrenin talepleri kişinin rolü ile ilgili olarak çevresinin ondan bekledikleri ve kişiye aktardıkları baskılardır. Bir rolü oluşturan ikinci unsur ise kişinin kendisi ile ilgili rol tanımlamasıdır. Bir rolü çevrenin beklentileri kadar kişinin kendisi ile ilgili tanımlamaları oluşturur. Son olarak rolü oluşturan üçüncü unsur ise kişinin rol davranışlarıdır. Rol davranışları; kişinin çevresinin beklentileri ile kendi tecrübelerini birleştirip ortaya koyduğu davranış biçimleridir (Luthans,1992: 360; Hall, 1972: 472-473).

Kısaca rol oynamada görülen kişisel farklılıklara rağmen, yine de belirli bir statünün gerektirdiği bir rol oynama biçimi vardır ve böyle bir statüyü işgal eden bütün bireyler, statüye ilişkin temel normlara uymak zorundadırlar. Dolayısıyla statü ve rol kavramlarını birbirinden ayırmak güçtür. Statüsüz bir rol ya da rolsüz bir statü düşünülemez. Aralarındaki ayırım yalnızca analitik amaçlarla olup, birey sosyal olarak bir statüye tayin edilmekte ve o statüyü oluşturan hak ve görevlerini harekete geçirdiği an rol oynamaktadır.

2.2.2. Geleneksel ve Modern Toplumda Aile

Lerner, Eisenstand, Huntington ve Black geleneksel toplum ve modern toplumun özelliklerini genel olarak şu şekilde birbirinden ayırmaktadır(Sarıbay 1985: 46-47; Arıkan 2004:33-34).

Geleneksel Toplumlar: Durağanlığın, tarım sektörüne dayalı bir iktisadi yapının, geçimlik ekonominin, ilkel düzeyde bir teknolojinin, çok düşük düzeyde okur-yazarlık oranının, düşük hayat standardının, yatay ve dikey sosyal hareketsizliğin egemen olduğu toplumlardır. Geleneksel toplumlarda işlevsel belirliliği olan kurumlar yerine, daha çok yüz yüze ilişkilerin hakim olduğu toplumsal hayat söz konusudur; yasa ve kurallardan çok gelenek ve göreneklerin hakim olduğu bir yönetim yapısı vardır. Aynı zamanda geleneksel toplumlar, kadercî zihniyet ve katılımın hakim olduğu bir kültürel sistem ile dindarlık ve ailelerin egemen olduğu şahsileştirilmiş politik sistem ile karakterize edilir.

Modern Toplumlar: Sanayileşme ve kentleşmenin, yatay ve dikey sosyal hareketliliğin, okur-yazarlık oranının ve eğitim düzeyinin yüksek olduğu, haberleşme olanaklarının etkin ve yaygın olduğu, sosyal ve siyasal yapıda kurumlaşmanın arttığı, yönetimde görevlerin siyasal olarak farklılaştığı, demokratikleşmenin arttığı ve laikleşmenin kültürel, sosyal ve siyasal yapıda yaygınlaştığı, kitlelerin aratan şekilde yönetime katıldığı toplumlardır.

Geleneksel-modern şeklindeki ikili toplum sınıflandırmasını “geçiş halindeki toplum” kavramıyla yumuşatan Lerner, değişimin derecesini göz önüne alarak toplumları geleneksel, geçişli ve modern toplumlar olarak üçe ayırmakta olup, geçiş tipi topluma örnek olarak da Türkiye’yi vermektedir. Çünkü ona göre Türkiye, Batı toplumlarına göre henüz modern bir toplum olmayıp, geleneksel ve modern olmak üzere her iki yapıyı da bir arada bulunduran bir özelliğe sahiptir (Aktaran Arıkan 2004:36).

Geleneksel ve modern toplumlar aile kurumunun taşıdığı özellikler açısından da farklılaşmaktadır. Özellikle evlilik şekli, evlenme yaşı, evlenme esnasında gerçekleştirilen gelenekler, nikah şekli, evlendiğinde oturulan mekan, hanenin büyüklüğü, ailedeki otorite kalıpları, rol dağılımı, karar alma ve çocukları yetiştirme tarzı gibi konularda, toplumlar arasında farklılık görülmektedir (Arıkan 2004:44).

2.2.3. Aile İçi Rol (Erkeğin ve Kadının Rollerini)

Aile değerlerinin, evlilikte oluşan sosyal bağ ve ilişkilerin, kadın ve erkeğin aile içi rollerinin anlamı, aileyi saran sosyal ve kültürel atmosferin toplumdaki topluma farklılaşması nedeniyle bireyin içinde yaşadığı topluma ve sosyal çevreye göre farklılık göstermektedir (Güçlü 1998:367). Buna bağlı olarak, bireyin aile içindeki rolüne uygun davranması, geniş ölçüde kültürel normları anlamasına ve davranış standartlarına bağlı olduğu söylenilebilir. Bu normlar Sayın (1990:43-49)’ın da belirttiği gibi, içinde yaşanılan kültürel ortamdan öğrenilir.

Geleneksel toplumlarda, aile içinde kadının ve erkeğin rolleri ise cinsiyet ayrımına dayanarak, Parsons’ın “cinsiyet rolü farklılaşması” temelinde kadının dışavurumsal rollerde, erkeğin ise araçsal rollerde uzmanlaştığı düşüncesini destekler nitelik göstermekte ve bu roller sosyalizasyon süreci içinde öğrenilmektedir. Buna göre erkeğin aile içindeki en önemli görevi, ailenin geçimini sağlamak; kadının ise, ev işlerini yapmak ve çocuklara bakmaktır. Buna bağlı olarak evle ilgili alınacak kararlarda, ev içi işler konusunda kadınlar; satın alma ve dışarı ile ilişkileri belirleyen konularda ise erkekler söz sahibidir. Kadınlar genellikle düşük bir statü sergilemekte ve onların toplumda oynadıkları önemli roller çoğunlukla fark edilmemektedir.

Modernleşmiş toplumlarda ise, erken yaşta evliliğin azaldığı, gençlerin eş seçimine kendilerinin karar verdiği, akraba evliliğinin olmadığı, resmi nikahın yapıldığı, yeni evlilerin ailelerinden ayrı bir evde yaşadığı, ailede otoritenin eşler arasında eşit olarak dağıtıldığı, çocukların yetiştirilmesinde demokratik kuralların uygulandığı, çocukların eğitime öne verildiği, onların sadece psikolojik değerinin olduğu, kız ve erkek çocuklar arasında ayrım yapılmadığı, evliliklerde anlaşmazlıkların ve boşanmaların fazla olduğu çekirdek aile tipi görülmektedir.

Kadının rollerine ilişkin olarak C. Oppong ve K. Abu A Handbook for Data Collection and Analysis on Seven Roles and Statues of Women adlı ortak çalışmalarında kadınların yedi temel rolünün bulunduğunu vurgulamışlardır (Oppong ve Abu 1985:7). Bu roller ‘annelik’, ‘eşlik’, ‘ev kadınlığı’, ‘akrabalık’, ‘mesleki’, ‘topluluk’ ve ‘bireylik’ rolleridir. Kadınların sahip oldukları bu yedi

Toplumsal Cinsiyet Olgusu Temelinde Mesleğe İlişkin Rol ile Aile İçi Rol Etkileşimi: Türk Silahlı Kuvvetlerindeki Kadın Subaylar

rolde, dördünün aile içi rolleri kapsadığı görülmektedir. Bu bağlamda çalışmada aile içi rol ve mesleki rol etkileşiminde ele alınacak olan kadının eşle ilişkisinde ‘annelik’, ‘eşlik’, ‘ev kadınlığı’ rolü, meslekle ilişkisinde ‘mesleki’ rol ve arkadaşlarıyla ilişkisinde ‘bireylik’ rolünden yararlanılacaktır.

Annelik Rolü: Kadının çocuğunu yetiştirmesi ve topluma hazırlaması ile ilgilidir. Aile içinde baba, kardeşler, aile büyükleri ve akrabaların, aile dışında da komşu, öğretmen ve benzeri ilgilerin de çocuğun bakımına, yetiştirilmesine ve topluma hazırlanmasına katkıları olabilmekte ise de bu konuda asıl “görevli” mevcut değer yargılarına göre, kadındır (Oppong ve Abu 1985:7). Kadının, içinde yaşadığı kültür değerleri çerçevesinde aile içi rolleri ile bütünleştirilmesi ve onun aile grubuna ait bir kişi olarak görülmesi sonucu, kadının anahtar rolünü aile içi rolleri oluşturur (J.Fichter 1990:87). Bu nedenle, kadından annelik ile ilgili beklenen rollerini elinden geldiğince en iyi şekilde oynaması beklenir. Kadın da kendi sosyalizasyonu içinde annelik rolünü en iyi biçimde gerçekleştirmesi gereğini öğrendiği için, bu rolünü oynamaya hazırdır.

“Eşlik rolü” Kadının kocasına karşı oynadığı roldür. Toplumda beklenen eşlik rolü kocasını rahat ettirmeyi, kocasının isteklerini karşılamayı, kocasına sadık olmayı gerektirir. **“Ev kadınlığı”** rolü kadının aile grubu içinde, evde oynadığı rol olup, kadın evlenmemiş bile olsa, yine de ev işleriyle, evin bakımıyla, evin düzeniyle ilgilenmesi beklenir. **“Akrabalık rolü”** kadının kızkardeş, annecanne, babaanne, teyze, hala, gelin, elti, yeğen gibi çeşitli akrabalık pozisyonları içinde oynadığı rollerin tamamını işaret etmektedir **“Mesleki rol”** kadının gelir getirici mal ve hizmet üretimine katılması ile oynamaya başladığı role işaret eder. Kadının ev içinde annelik, eşlik veya ev kadınlığı gereği (ev içinde veya evin bağ bahçe gibi eklentilerinde) harcadığı emek, ne denli üretici ve fonksiyonel olursa olsun, yine de mesleki rol bağlamında değerlendirilmez.

Kadının ev dışında, aile grubu dışında başka bir sosyal bağlamda oynadığı bir rol olup kadının temel rolleri arasında görülmesinin tarihi oldukça yenidir. Ailenin gelirinin temin edilmesi uzun yıllar erkeğin görevleri arasında sayıldığından toplumda kadının mesleki rolüne ilişkin beklentiler ile kadının mesleki rolünü gerçekleştirme tarzlarının yerleşik tanımlarının nasıl olacağı hakkında bir bulanıklık vardır. Bu konuda geliştirilmiş olan en bilinen tavır kadının mesleki rolünün ailenin kadının getireceği gelire gereksinmesi halinde, annelik, eşlik, ev kadınlığı ve akrabalık rollerine ilişkin beklentilere zarar vermeyecek tarzda yürütmesini gerekli gören tavidir.

Konuya iş yaşamı açısından bakıldığında ise, kadının mesleki rolünü diğer evcil rollerini çok fazla öne çıkarmaması kaydıyla oynaması beklenir. Bu durumun tipik örneğini bazı işyerlerinin, kadınların çok sık izin almak zorunda kaldıklarını dikkate alarak, kadın çalışanların istihdam etmeme eğilimlerinde görebiliriz. Kadının mesleki rolü diğer evcil rolleri ile çatışmaya en çok giren rolleri olup, bu durumun kadında kaygı yaratması beklenebilir. Öte yandan mesleki rol kadının topluma aile grubu dışında da katılmasını mümkün kılan bir rol olduğu için, topluma aile grubu dışında da katılmak isteyen kadınlar için, oynanmaması halinde yine kaygı yaratıcı bir kaynağa dönüşebilme potansiyeline

sahiptir. **“Topluluk rolü”** kadının içinde yaşadığı ve aile grubu ile mesleki rolünü ifâ ettiği mekanın dışında kalan alanlardaki rolüne işaret eder. Dini gruptaki roller, sosyal yardım faaliyeti, dernek üyelikleri, politik örgütlenmelerdeki faaliyet, vatandaşlık rolü, hemşehrilik rolü ile ilgili etkinlikler bu başlık altında toplanırlar. Sosyal yaşamın karmaşıklaşması kişinin topluluk üyesi rolünü oynamasını talep eder, topluluk kişiden belirli rolleri belirli örüntüler içinde oynamasını bekler: Oy vermesi, vergi yatırması, çevrenin korunmasına özen göstermesi, kent, ülkenin sorunlarına duyarlı davranması gibi. **“Bireylik rolü”** kişinin kendi kişisel gelişmesi, kendini ortaya koyması, tekil bir birey olduğunun farkına varması ve birey olarak dünyada olan bitene katılması sürecinde sergilediği davranışlardır. Kişinin arkadaşlık ilişkileri, kendini gerçeklemek için giriştiği etkinlikleri, boş zamanlarında yapıp ettikleri bireylik rolünün yansıdığı alanlardır. Bireylik rolünün oynanması zaman, enerji ve para harcanmasını gerektirdiği gibi, diğer rollerin oynanmasının, bir yerde zararına dokunur. Zira, özellikle evli ve çocuk sahibi kadının zamanının, enerjisinin ve parasının bir kısmını kendi için harcamasını gerektirmektedir. Dolayısıyla bu rol diğerleriyle en fazla çatışma yaratmaya aday olan rol olarak görülebilir (Oppong ve Abu 1985:8-9).

Yukarıda özetlenen rollerin hemen hepsi bir noktada birbiriyle kesişir ve bu kesişme bazen uyuma bazen de çatışmaya yol açabileceği açıktır.

2.2.4. Mesleki Sosyalleşme ve Bir Sosyalleşme Türü Olarak Kariyer Meslek Kavramı

“Mesleki rol” kavramı, toplumun ilgili üyeleri tarafından fark edilecek ölçüde standart hale gelen pazarla ilişkili çalışmayı ifade etmektedir. Mesleki role sahip bireyler, bu rolün gerektirdiği yükümlülükler ve beklentilerin bilincindedir (Moore 1970:52-53).

Bu çalışmada önemli olan nokta, kadının aile içi rolünün, mesleki beklentilerini belirleyen önemli bir faktör olarak karşımıza çıkmasıdır. Bu ise, kadınların kariyerlerine ilgi gösterilmemesinin nedenlerini araştıran Fitzgerald ve Betz'e göre, kadının birincil rolü olarak aile içi rolünün kabul edilmesi ve geleneksel olarak kariyer kavramının erkeklere özgü bir alan olarak kabul edilmesi gibi etkenlerden kaynaklanmaktadır. Diğer bir deyişle kadınların çalışmasına ikincil bir faaliyet olarak bakılmakta ve bu çalışma kariyer niteliğinden çok bir “iş” niteliği taşımaktadır. Kariyer yapmanın gelişimsel özelliği nedeniyle, kariyerin kadınların aile içi rolünün önüne geçeceği düşünülmektedir. Bu konuda çalışan Rapoport da, kariyerin erkekler için meşru görüldüğünü, eğer bir kadın kariyer sahibi olmak isterse evlilikten ya da en azından çocuklardan vazgeçmesi gerektiğini savunmuştur (White 1988:182).

Kadının aile içi rolünün, mesleki beklentilerini belirlemesi konusunda, geleneksel ve modern yapıdaki kadınların tamamen görüş farklılığı içinde oldukları görülmektedir. Geleneksel yapıya sahip kadınlar, hâlâ erkekle kadın arasına güçlü bir çizgi çekerek, evliliğin ve anneliğin hayatlarının en büyük rolleri olduğuna inanmaktadırlar. Bu kadınlar, kadın ile erkeğin farklı ailevi ve mesleki

Toplumsal Cinsiyet Olgusu Temelinde Mesleğe İlişkin Rol İle Aile İçi Rol Etkileşimi: Türk Silahlı Kuvvetlerindeki Kadın Subaylar

rollerinin olması gerektiğini düşünürler. Onlar genellikle, çocukları küçükken evde oturmayı tercih ederek, geleneksel mesleki beklentilere sahiptirler. Seçimlerini fazla yorucu olmayan sekreterlik gibi işlere, düşük yöneticiliğe ve daha az profesyonel işlere, öğretmenlik, hemşirelik ve teknikerlik gibi iş sahasında zaman ayarlamasında, emekliliği olan işlere yönelirler. Bütün bu işlerin ortak yanı annelik rolüne zarar vermeden ailenin maddi ihtiyaçlarını sağlamada yardımcı olmasıdır (Rosen 1989:201-202).

Diğer kadınlar, yani geleneksel cinsiyet rolü tiplerini reddeden modern kadınlar, annelik ve eş rollerine rağmen iş dünyasında ilerleyebileceklerine inanmaktadırlar. Onlar, cinsiyete dayalı geleneksel iş gücü bölüşümünü sorgulamakta, aynı zamanda geçmişten kalan bazı ayrımlara rağmen iş dünyasını kendilerine kapalı bir alan olarak görmemektedirler. Modern planları, inançları ve değerleri olan bu kadınlar, iş sahasına girdiklerinde, sekreter, kütüphaneci, satış memuru, hemşire ya da öğretmen gibi maddi olarak mahrum edilmiş meslekler yerine prestijli, iyi paralı, heyecan veren, endüstri, bilim gibi uzmanlık sektörlerine girmeye çalışırlar. Yeni şeyler keşfetmek için tam donanımlı, entelektüel bilim insanı olmak isterler (White 1988:189-191).

B.Carol Rosen (1989:187-188)'a göre, modern kadınlar bağımsızlık, yarışıcılık ve mesleki açıdan belirli ideallere sahip olmasa da, geleneksel yapıdaki kadına göre kendilerini daha az sınırlandırmışlardır. Bu kadınlar, eş ve annelik rollerine olan ilgilerini kaybetmemişlerdir. Sadece diğer sosyal rolleri de onlar için önem kazanmıştır. Kendilerini sadece aile içi rollere adanmış, aile içi ve mesleki rolleri bir bütün olarak kabul etmişlerdir. Liberal cinsiyet, rol davranış ve değerleri, onların erkek işleri diye adlandırılan işlerde dahil olmak üzere daha geniş mesleki grupları ele almalarını ve düşünmelerini sağlamaktadır.

Bir Sosyalleşme Türü Olarak Kariyer Meslek: Bir sosyalleşme biçimi olarak, “mesleki sosyalleşme” sadece mesleğin icrası ile ilgili bilgi, beceri ve rollerin kazan(dır)ılması ile sınırlı olmayıp meslekten kaynaklanan ve hayatın her alanını ilgilendiren, hayatın her alanını kuşatan norm ve değerlerin kazan(dır)ılması, meslek etrafında görüntülenen bir meslek alt kültürünün oluşturulmasıdır (Pavalko 1971:6).

Bir başka ifadeyle, “kariyer meslek”i “iş meslek”ten ayıran temel özellikler ise şu şekilde sıralanabilir: Kariyer meslek sahibine sadece geçimini sağlayan bir vasıta olmayıp, kişinin hayatının bütün yönlerini etkilemekte, onu şekillendiren bir dünya görüşü, bir yaşam tarzı sunmakta ve insan ömrünün (belirli bir kısmı ile sınırlı olmayıp) tamamını kapsamaktadır. Bunun yanı sıra, bilgi ve becerilerin yanında o mesleğin gerektirdiği değerlerin ve normların da benimsenmesi, o meslek ekseninde oluşan ve meslek mensupları arasında dayanışma duygusuna yol açan “meslek alt-kültürü”nüde paylaşılması gerekir (Dikeçligil vd. 1998: 115).

Bu bağlamda “kariyer meslek”te bir mesleğin icrası ile ilgili günlük çalışma rutini boyutunu aşan; serbest zamanların dahi meslek ekseninde organize edilerek değerlendirildiği söylenebilir. Bunun en iyi göstergesi “kariyer mesleklerde” çalışma dışı zamanın ağırlıklı olarak meslekten arkadaşlarla paylaşılmasıdır. Bu durumu Pavalko “Yaşam tarzları mesleğin bir fonksiyonu

olarak görüldüğünde, imâ edilmek istenen şey, belirli mesleklerdeki ya da meslek tiplerindeki insanların birbirlerinden az çok açık biçimde ayrılmış sosyal dünyalarda yaşadıklarıdır. Başka bir deyişle meslekler, insanları sergiledikleri yaşama çeşidinin terimleri içinde farklılaştırma işlevi gören farklı alt kültürleri temsil ederler” (Pavalko 1971:197-198) şeklinde “yaşam tarzı” kavramında hareketle açıklamaktadır.

Meslekler Sosyolojisinin önde gelen isimlerinden Pavalko “iş-meslek” ve “kariyer-meslek” arasındaki farkı; teori, zihinsel teknik temel, sosyal değerlerle münasebet, eğitim süresi motivasyon otonomi, adanmışlık duygusu, cemaat ruhu, meslek ahlak(i) kodu olmak üzere sekiz temel boyutta ele alıp inceler. (Pavalko 1971:16).

Kısaca “iş-meslek” ve “kariyer meslek” ayrımını sağlayan kriterler sosyolojik bir olgu olarak mesleklerin statik bir tasvirini vermenin ötesinde, dinamik süreçlerin analizine imkan sağlar.

3. Hipotezler

Araştırmada hipotezlerin test edilmesine ağırlık verilmesi sebebiyle, ilişki arayıcı özelliğin ön planda tutulmasına dikkat edilmiştir. Kadın subayların harp okulu ya da sivil okul mezun olmaları, ebeveyn aileleri ile kendi aileleri arasındaki benzerlik ya da farklılıkları aile içi ilişkiler (aile içi karar alımı ve iş bölümünde eşler arası cinsiyet ayrımının azalması vb. gibi) kriterler açısından, yapısal-fonksiyonalist, feminist ve modernleşme kuramlarından yola çıkılarak test etmeye yönelik aşağıdaki hipotezler oluşturulmuştur. Bu çerçevede kadın subayların ailelerinin modernleşme eğilimlerini ve bu eğilimlerinde aldıkları askeri eğitimin rolü ortaya çıkarmak üzere oluşturulan araştırmanın hipotezleri, araştırmanın bağımlı değişkenleri olan aile içi rol paylaşımı(iş bölümü), aile karar alımı, eşle ilişki, arkadaş grubu ile araştırmanın bağımsız değişkenlerini oluşturan mezun olunan okul, eşle aynı meslekte olma, çocuk sahibi olma arasındaki ilişkileri ortaya çıkarmak doğrultusunda kurulmuştur

Araştırmanın hipotezleri, aile içi rol ve mesleki rol bağlamında etkili olan; eşe, çocuklara, mesleğe ve arkadaş grubuna ilişkin hipotezler şeklinde sınıflandırılmıştır.

Kadın Subayların Eşlerine İlişkin Hipotezler:

1. Muharip sınıftan olmayan kadın subaylarda, ev içi sorumlulukları alma oranı yükselmektedir.
2. Ev içi sorumlulukların kadının temel sorumlulukları arasında olma oranı arttıkça, kadın subayların eşleriyle tartışma oranı artmaktadır.
3. Kadın subayların aile-içi kararlara katılım oranı yükseldikçe, eşleriyle tartışma oranı azalmaktadır.
4. Kadın subayların eşleri ile birlikte geçirdikleri zaman süresi arttıkça, kadın subayların eşleri ile iyi geçinme oranı artmaktadır.
5. Kadın subayların çocuk sahibi olmalarıyla birlikte, ev içi sorumluluk paylaşımı nedeniyle eşleriyle tartışma oranı yükselmektedir.

Kadın Subayların Çocuklarına İlişkin Hipotezler:

1. Çocuk sahibi olan kadın subaylarda, annelik rolüne öncelik verme oranı yükselmektedir.
2. Muharip sınıftan olan kadın subayların olmayanlara göre çocuk sahibi olma oranı daha düşüktür.
3. Kadın subayların günlük çalışma süresi arttıkça, çocuklarıyla yeterince ilgilendiğini düşünme oranı azalmaktadır.

Kadın Subayların Mesleklerine İlişkin Hipotezler:

1. Kadın subayların işleri nedeni ile eşleriyle görüşmemesi, kadın subayların eşleriyle olan ilişkilerini negatif yönde etkilemektedir.
2. Kadın subayların çocuk sahibi olmaları durumunda, işte kadın olmaları nedeniyle sorun yaşama oranı artmaktadır.

Kadın Subayların Arkadaşlarına İlişkin Hipotezler:

1. Kadın subaylarda eşin aynı meslekten olması ile eşle ortak arkadaş geliştirme oranı artmaktadır.
2. Kadın subayların askeri kökenli olma oranı arttıkça, arkadaş grubu seçiminde benzer kökenli (devre ruhu) olanları tercih etme oranı artmaktadır.

4. Metod ve Teknikler

Çalışma, kullanılan kuramsal çerçeve ve araştırma konusuna uygun olarak uygulamalı sosyolojik esaslarda yürütülmüştür. Kadın subayların gerek kendi aileleri gerekse ebeveyn ailelerindeki geleneksel ve modern unsurların saptanması, varolan durumun tespit edilmesi ve farklılıkların ortaya çıkarılması açısından durum saptayıcı; aile içi ve mesleki rolde görülen modernleşme eğilimleri üzerinde etkili olan unsurları arama açısından ise ilişki arayıcı bir araştırmadır.

4.1. Evren ve Örneklem

Araştırmanın evrenini Türkiye’de, Türk Silahlı Kuvvetler bünyesindeki kadın subaylar oluşturmaktadır. Söz konusu evrenden örneklem seçme işlemi, rastgele örneklem tekniği ile yapılmıştır. T.S.K.’nin Kara, Hava, Deniz kuvvetleri ile Gülhane Askeri Tıp Akademisi (GATA) Eğitim Hastanesi ve Hemşirelik Yüksek Okulu’nda görevli kadın subaylara da anket uygulanmıştır. Anket formlarının uygulanması aşamasında anket soruları, tarafımızdan yüz yüze katılımcıya okunarak, verilen cevaplar anket formu üzerine işaretlenerek gerçekleştirilmiştir.

Araştırmanın örneklemini Ankara, İzmit (Gölcük/Karamürsel), Konya, Eskişehir’deki Türk Silahlı Kuvvetleri’ne bağlı Kuvvet Komutanlıkları ile Gülhane Askeri Tıp Akademisi Eğitim Hastanesi ve Hemşirelik Yüksek Okulu’nda görevli bayan subaylardan oluşmaktadır. Evren sayısına ilişkin bilgiler, evrenin özelliğinden kaynaklanan güvenlik-gizlilik nedenleri ile yazılı olarak değil sözlü olarak verilmiş ve görevli bayan subay sayısı 800 olarak

belirtilmiştir. Bu evrenden 0,06'lık hoşgörü düzeyi ile toplam 209 kişilik örneklem elde edilmiştir.

Araştırmanın uygulama aşamasına 17 Şubat 2003 tarihinde yapılan pilot uygulaması ile başlanmış, bu uygulamalar sonucunda gerekli düzeltmeler yapılmıştır. Mart ayı başında tekrar başlanan anket uygulaması Ekim 2003 başlarında bitirilmiştir.

4.2. Veri Toplama Teknikleri

Çalışmada sosyal rol, mesleki rol, aile içi rol, statü, toplumsal cinsiyet ve kadınların çalışması gibi konulardaki yazılı literatürden yararlanılmıştır. Uygulama aşamasında ise; çalışmanın konusu, amacı, ve benimsenen kuramsal yaklaşım itibarıyla sosyal olguların çok boyutluluğundan hareket eden araştırmamızda; yerine göre nicel ve nitel araştırma teknikleri bir arada kullanılmıştır. Nicel veri toplama tekniklerinden anket ve gözlem tekniği, nitel olarak da derinlemesine görüşme, odak grup görüşmesi gibi veri toplama tekniklerine başvurulmuştur. Fakat, derinlemesine görüşme ve odak grup görüşme notlarına ayrıca yer verilmemiş olup bu bilgiler sonuç ve değerlendirmede kullanılmaya çalışılmıştır.

4.3. Veri Değerlendirme Teknikleri

Araştırmada elde edilen ham veriler öncelikle SPSS programına girilerek frekans (f) ve yüzde (%) tabloları oluşturulmuş; örneklemin genel özellikleri tek ve iki yönlü tablolar halinde gösterilmiştir. Daha sonra araştırmanın amacına göre çapraz tablolar oluşturularak bazı değişkenler arasındaki ilişkiler, yüzde oranları bakımından yorumlanmıştır. Araştırmada kullanılan bağımsız ve bağımlı değişkenlerin chi-kare analizleri yapılmıştır. Grup ortalamaları arasındaki anlamlılık düzeyi 0,05 üzerinden sınanmıştır. Kadın subayların ebeveyn aile yapılarının kadın subayların aile içi rolleri üzerinde etkili bir faktör olup/olmadığı, kadın subayların yaşam tarzının ebeveynlerinininkinden farklılığı olup olmadığı, kadın subayların eşleriyle olan ilişkileri ve kadın subayların iş tatmini üzerinde etkili olan faktörlerin neler olduğu konusundaki açıklamalar için regresyon analiz modelleri kurulmuştur.

5. Bulguların Değerlendirilmesi ve Sonuçlar

Araştırmada sosyalizasyon sürecindeki kadınlık (feminenlik) ve erkekliğin (maskülenlik) gelişmesi sürecinde rol farklılaşmasının önemini anlama ve açıklama açısından yapısal-fonksiyonalistlerden T. Parsons ve feminist teorisyenlerden N. Chodorow'un toplumsal cinsiyet rollerine ilişkin görüşlerinden, kadın subayların aile yapısının belirlenmesi, kadın subayların yaşam tarzlarının ebeveynlerinden farklı olup/olmadığı ve ebeveynlerin kadın subayların aile içi rolleri üzerinde etkili bir faktör olup/olmadığı konusunda ise modernleşme teorilerinden yararlanılmıştır.

Türk Silahlı Kuvvetleri'nde kadın subayların mesleki rol ve aile içi rol etkileşimlerinin incelendiği araştırmada elde sonuçlar betimsel ve açıklayıcı olmak üzere iki başlık altında ele alınmıştır. Betimsel veriler ise kadın subayların

Toplumsal Cinsiyet Olgusu Temelinde Mesleğe İlişkin Rol İle Aile İçi Rol Etkileşimi: Türk Silahlı Kuvvetlerindeki Kadın Subaylar

demografik özellikleri, kendi ve ebeveyn ailelerine özgü yaşam tarzı, ev içi sorumlulukların paylaşımı ve mesleki rolleri ile özellikler olarak kendi içinde dört başlık altında incelenmiştir.

Açıklayıcı sonuçlar hipotez testi (Chi-kare) ve regresyon analiz sonuçları olarak iki başlık altında ifade edilebilir. Hipotez analizleri kadın subayların eşlerine, çocuklarına, arkadaşlarına ve mesleklerine ilişkin dört başlık altında ele alınırken, regresyon analizleri aileye, eşe ve mesleğe ilişkin olarak üç başlık altında incelenmiştir.

5.1. Kadın Subayların Demografik Özellikleri:

Kadın subayların demografik özelliklerine ilişkin incelemeler sonucunda, büyük bir kısmının (%78) 24 ile 35 yaş arasında yaş grubunda yer aldığı görülmüştür. Yaşamın en uzun geçirildiği yerleşim yerinin, kişinin değer, tutum ve davranışlarının niteliğini etkileyeceği beklentisiyle, kadın subayların doğum yerleri ve yaşamlarını en uzun geçirdikleri yere bakıldığında büyük çoğunluğun (%84.7) kent veya büyük kentlerde kaldıkları, geri kalan kısmının ise ilçe ve köy doğumlu olduğu görülmektedir. Bu oranlar aynı zamanda, ilçe doğumlu olanların doğduktan kısa bir süre sonra kente geldiklerini ve kentsel değer ve tutumları içselleştirme olasılıklarının yükseldiğini göstermektedir.

Kadınların yaşadığı varsayılan rol çatışmasının varlığı ve niteliğinin, kadınların eşlerinin içselleştirdiği değer, tutum ve davranışlarla da yakından ilişkili olabileceği varsayımı nedeniyle eşlerine ilişkin verilerin de önemli olduğu düşünülerek eşlerinin demografik özellikleri de çıkarılmış ve yapılan karşılaştırma sonucunda eşlerinin de çoğunlukla kent kökenli olduğu, bu anlamda kadın subaylar ile eşlerinin doğum yerleri birbirine benzer olduğu görülmüştür.

Kadın subayların doğum yerleri kendi ebeveynlerinki ile karşılaştırıldığında ise arada çok belirgin bir farklılık olduğu, coğrafi bir hareketlilik yaşandığı açıkça görülmekte ve adı geçen hareketliliğin, kadınların doğumundan önce gerçekleştiği anlaşılmaktadır. Bu anlamda örneklem grubumuzu oluşturan kadınların doğum yeri temelinde yaşamlarının büyük bir bölümünü kentte geçirmelerinden dolayı, anlamlı olabilecek bir düzeyde ailelerden farklı değer, tutum ve davranışlar gösterdikleri varsayımı yapılan regresyon analizi ile de doğrulanmıştır. Örneklem grubunun eşlerinin ebeveynlerinin yaşamlarını en uzun süre geçirdikleri yerin incelenmesi sonucunda, kendi anne-babaları gibi eşlerinin anne-babalarının da, özellikle ilçe merkezinde yoğunlaşan bir dağılım gösterdiği ortaya çıkmıştır.

Örneklem grubunun, mesleki statüleri açısından zorunlu olarak üniversite mezunu olması kaçınılmazdır. Üniversite mezunu olanların oranı (%76.6) yüksek bir düzeydedir. Bunun yanı sıra Lisansüstü (master, doktora) mezunu olanların oranının (%23.4) iken; eşlerinin de büyük oranda (%78.9) üniversite mezunu olup lisansüstü mezunlarının oranı (%16.3) düzeyindedir. Bu oranlara lisansüstü eğitime halen devam edenlerin dahil edilmediği düşünülürse, bu oranın daha da yüksek olacağı söylenilebilir.

Kadın subaylarda lisansüstü eğitim düzeyinde görülen bu artışta, Türk Silahlı

Kuvvetlerinin personeline lisansüstü öğrenim yapmaya teşvik edici nitelikte politikalar geliştirmiş olmasının önemli bir rolü olduğu söylenebilir.

Örneklem grubumuzu oluşturan kadın subayların mezun oldukları üniversitelere bakıldığında ise, büyük çoğunluğunun askeri okul mezunu (%72.3) olduğu, geri kalan kesimin (%27.8) sivil üniversite mezunu olduğu tespit edilmiştir.

Kadın subayların sosyalizasyonunda, özellikle aileye ilişkin annelik, eşlik, ev kadınlığı rollerini içselleştirme ve bu rollere ilişkin değer, tutum ve davranışlarla ilgili normları benimseme derecesinde, anne ve babalarının etkili olduğu varsayımından hareketle kadınların anne ve babalarının öğrenim düzeylerine bakıldığında; annelerinin yarısına yakın bir oranının (%45.9) ilkokul mezunu, üniversite mezunu olanların oranının ise sadece %5.7 olduğu görülürken, babalarının öğrenim durumuna baktığımızda ise, lise mezunu olanlar %26.8 iken, ilkokul mezunu olanların %23.9, üniversite mezunu olanların %19.1 oranında olduğu görülmekte, örneklemin babalarının eğitim düzeyinin annelerinden daha yüksek olduğu anlaşılmaktadır.

Eğitim düzeyinin ailenin geleneksel-modern özellik taşımasının bir göstergesi olarak düşünüldüğünde, kadın subayların ve eşlerinin modern yapıya, kendi ve eşlerinin ebeveynlerinin ise geleneksel yapıya daha yakın özellikler sergilediği söylenebilir.

Mesleki sosyalleşmenin mesleki eğitimin yapıldığı okul ile sınırlı kalmayıp, meslekte geçirilen yıllarla devam edeceği ve meslekte geçirilen yılların arttıkça hayatın daha fazla meslek ekseninde örgütleneceği ve yaşanacağı savından hareketle kadın subayların meslekteki hizmet süreleri öğrenilmiştir. Örneklemin büyük bir kısmı (%77.6) 4-13 yıl arası hizmet süresine sahipken, 14-23 yıl hizmet süresine sahip olanların oranı %22.4'tür.

Kadın Subayların kendileri gibi eşlerinin de tamamına yakını (%95.2) subay ya da subaylık mesleğini tabip subay gibi kendi branşıyla birlikte yürüten meslek grubuna mensuptur. Kadınların eşlerini aynı meslek grubundan tercihlerinde, çalışma şartlarının zorluklarının aynı olması nedeniyle, eşler arası mesleki empati kurmanın daha kolay olacağını düşünülmesi olduğu söylenebilir.

Bu verilere dayanılarak bir kariyer meslek olan subaylık mesleğindeki kadınların eşlerinin eğitim durumu ve mesleği de, mesleki sosyalleşmenin bir sonucu olarak nitelenebilir. Yani kişinin mesleki sosyalleşme sürecinde edindiği ve meslektaşları ile paylaştığı mesleki alt kültür, onun eş seçiminde mensubu olduğu alt-kültürü paylaşabilme kriterini gözetmesine neden olabilir. Eş seçimi mesleki sosyalleşmenin bir sonucu olduğu kadar daha fazla (mesleki) sosyalleşmenin de vasıtasıdır. Kişi eş seçimi ile mensubu olduğu mesleki alt kültürle daha fazla bütünleşecek hayatını daha fazla meslek ekseninde örgütleyip yaşayacaktır.

Kadın subayların annelerinin mesleklerine bakıldığında, büyük çoğunluğunun (%73.7) çalışmadığı ev hanımı olduğu çalışanların ise daha çok öğretmen, hemşire ve sekreter oldukları görülmektedir. Bu durum, kadın subayların annelerinin öğrenim durumlarıyla birlikte düşünüldüğünde daha iyi anlaşılmaktadır. Mesleki konumun, alınan eğitimle paralel gelişen bir nitelik

Toplumsal Cinsiyet Olgusu Temelinde Mesleğe İlişkin Rol İle Aile İçi Rol Etkileşimi: Türk Silahlı Kuvvetlerindeki Kadın Subaylar

taşıması sebebiyle, düşük öğrenim düzeyine sahip annelerin arasında ev kadını oranının yüksek olması şaşırtıcı değildir. Aynı zamanda, ikinci sırada görülen C meslek grubunda da annelerin öğretmenlik gibi dışarıda çalışmanın aile içi rolleri aksatmayacak bir meslekte yoğunlaştığı görülmektedir. Bu bulgular kadın subayların, aileye ilişkin sorumluluklarını yerine getirme sürecinde bir ev kadını modeli olarak annelerini model aldıkları olasılığını güçlendirmektedir.

Kadın subayların babaları ise en yüksek oranda (%45) D meslek grubunda yer almaktadır. Kadın subayların babalarının sadece %17.2'sinin A grubu (üst düzey yönetici, iş adamı) ve %7.2'sinin B grubu (orta düzey yönetici, doktor, mühendis, avukat, subay, öğretim üyesi, diş hekimi, eczacı) meslek sahibi olması, bunun dışındakilerin kuşaklar arası mesleki hareketlilik yaşadığını ve toplumsal konumlarının kendi (anne-baba) ailelerine göre yükseldiğini göstermektedir.

Kadın subayların eşlerinin anne ve babalarının mesleki dağılım olarak kendi anne ve babalarına benzer meslek dağılımı gösterdikleri, eşin annelerinin büyük çoğunluğunu (%77.5) ev hanımlarının oluşturduğu. Kadın subayların eşlerinin babalarının mesleki durumlarının da kendi babalarının mesleki dağılımına benzer olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bu sonuçlardan da anlaşılacağı gibi, aynı toplumsal konumu koruyan ve

Kadın subayların eşlerinin babalarının mesleki durumlarının da kendi babalarının mesleki dağılımına benzer olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bu sonuçlardan da anlaşılacağı gibi, aynı toplumsal konumu koruyan ve baba mesleğini sürdüren eşlerin oldukça düşük oranlarda bulunması, kuşaklar arası hareketliliği gerçekleştirenlerin toplam içindeki oranı fazladır.

Gerek kadın subayların kendi babalarının, gerekse eşlerinin babalarının mesleki durumların da dikkati çeken önemli bir başka noktada her iki grupta da yoğunlaşmanın içine astsubay ve uzman çavuşluğu dahil ettiğimiz D meslek grubunda (%45) olmasıdır. Bu durumu “önceden mesleki sosyalleşme” kavramı ile açıklayabiliriz. “Önceden mesleki sosyalleşme” kavramı, kişinin mesleki alt kültüre katılımının, o mesleğe girmesinden çok önce başladığını (Pavalko 1971:198) ifade eder. Yani, bir mesleğe ait rollere ve bu roller etrafında örüntülenen değer ve normlara o meslekle ilgili tercihin yapılmasından çok önce, çocukluk ve ilk gençlik yıllarında ait olunan aile çevresinde maruz kalınması, mesleğin bilinçli tercihinde, meslekle ilgili (mesleğe ait) değer ve normların önceden sosyalleşme vasıtasıyla öğrenilmesi ve içselleştirilmesinin önemli bir etkisi olduğu söylenilebilir.

Kadın subayların kendi ebeveyn ailelerini dahil ettikleri sosyo-ekonomik grup dağılımında yarısından fazlası ailesini orta (%60.8) olarak değerlendirirken, %28.2'sinin ortanın üstü değerlendirirken, sadece %5.7'sinin üst olarak değerlendirdiği görülmektedir. Bu dağılımdan da kadın subayların büyük çoğunluğunun sosyo-ekonomik açıdan orta halli ailelerden geldiği anlaşılmaktadır. Bu sonuçlara bakarak, kadın subayların şimdiki ailelerinin ebeveyn ailelerine göre sosyo-ekonomik açıdan yukarıya doğru hareketlilik yaşadıklarını ve bunda kendilerinin ve eşlerinin aldığı eğitime bağlı olarak sahip oldukları mesleki konumlarının ve mesleki çevrenin etkili olduğu söylenilebilir.

Kadın subayların ebeveyn ailelerinde birlikte yaşadıkları kişilerin dağılımında ise, tamamına yakınının (%82.3) anne-baba-evlenmemiş kardeşlerin bulunduğu çekirdek aile özelliği gösterdiği, kardeş sayısı konusunda, büyük çoğunluğunun (%72.3) iki-üç kardeş arasında yoğunlaştığı görülmektedir. Bu durum ise ebeveyn ailelerinin aile büyüklüğü açısından daha çok çekirdek aileye uygun özellikler göstermesi şeklinde yorumlanabilir.

Kadın subayların kendi ailelerinde birlikte yaşadıkları kişilerin dağılımı ile ilgili verilerde ise, yarısına yakınının (%48.8) eşi ve çocukları ile, %34.4'ünün sadece eşi ile, yaşadığı görülmektedir. Kadın subayların kendi ailelerinde de çekirdek aile özelliği gösterdiği, ebeveyn ailelerinden farklı olarak sadece eşi ile birlikte, çocuksuz yaşama oranının %34.4 şeklinde arttığı söylenilebilir. Bunda mesleki sorumluluklar, kariyer yapma isteği, çalışan annelere çocuk bakımında yardımcı olabilecek kurumların Türkiye'de yeterli sayıda ve nitelikte olmaması, işlerinin maskülen nitelik göstermesi ve işin yapılması ve kalitesine ilişkin musamaha alanının çok dar olması gibi nedenlerin etkisi olduğunu düşünülebilir.

Richard Wall'un "İnsanlar daha geç evlendikçe daha çok yalnızca ebeveyn ve onların evlenmemiş çocuklarından oluşan hanelere rastlanıyor" ifadesine dayanarak, evlilik yaşı ile hane tipi daha doğrusu hane kurma örüntüleri arasında sistematik bir bağın olduğunu söylenilebilir. Bir başka ifadeyle, kadının statüsündeki artış, çalışma hayatına girmesi, evlilikte giderek artan seçme inisiyatifi ve batılı modelin etkisinin artması, kadınların giderek daha geç evlenmesiyle beraber doğurganlıktaki düşüşün üzerinde etkili olmaktadır.

Kadın subaylarda mesleğin ve mesleki çevrenin evlenme şekillerinde etkili olduğu görülmektedir. Kadınların tamamına yakınının (%96.2) fakültede okurken veya iş yerinde çalışırken tanışıp, anlaşarak evlendikleri görülmektedir. Geri kalan yarı görücü diyebileceğimiz çevreden, arkadaş tanışmasıyla evlenenlerin (%2.9) ve görücü usulüyle evlenenlerin oranının (%1) çok düşük düzeyde kaldığı tespit edilmiştir. Kadın subayların tamamına yakınının (%96,2) eşleri ile anlaşarak evlenmesi modernleşme eğiliminin bir göstergesi olarak değerlendirilebilir. Aynı zamanda bu veriler ışığında, öğrenim düzeyinin artmasına paralel olarak 'anlaşarak evlenme' oranının da arttığı söylenilebilir. Nitekim kadın subayların tamamı eşleri ile evlenme öncesi arkadaşlık kurduklarını ifade etmektedir.

Kadın subayların kaçınıcı evlilikleri olduğuna ilişkin olarak tamamına yakınının (%99) ilk evlilikleri olduğu, sadece %1'inin ikinci evliliği olduğu görülmekte, burada da eşle evlenmeden önce arkadaşlık süresinin uzunluğuna bağlı olarak eşi daha iyi tanıma ve dostluk bağını kuvvetlendirmenin etkili olduğu söylenilebilir.

Atalay'a göre, Türkiye'de yapılan evliliklerin %84.92'si resmi ve dini nikahla, %9.56'sı sadece resmi nikahla, %4.89'u sadece dini nikahla olmaktadır. İki nikahı beraber yapanların oranı kentte %82-70'e düşerken, sadece resmi nikah yapanların oranı kıyın 2,5 katı; sadece dini nikah yapanların oranıysa kıyın yarısı kadardır. Eğitim seviyesi yükseldikçe sadece resmi nikah yapanlar artmakta ve sadece dini nikah yapanlar azalmaktadır (Atalay 1992: 2). Buna göre, kentli ve

Toplumsal Cinsiyet Olgusu Temelinde Mesleğe İlişkin Rol İle Aile İçi Rol Etkileşimi: Türk Silahlı Kuvvetlerindeki Kadın Subaylar

eğitimli bir nüfusun söz konusu olduğu kariyer mesleklerde iki nikahı beraber yapanların oranı, sadece dini nikah yapanların oranından çok daha yüksektir. Bu veriler ışığında kariyer meslek olarak değerlendirdiğimiz subaylık mesleğinde kadınların nikah şekillerine baktığımızda, bu verilere uygun olarak resmi ve dini nikahı beraber yapanların oranının (%75.1) ile sadece resmi nikah yapanlardan (%24.9) daha yüksek olduğu görülmektedir.

5.1.2. Kadın Subayların Mesleki Rollerine İle İlgili Sonuçlar:

Kadın subayların günlük çalışma sürelerine baktığımızda, yarısından fazlasının (%66) 8-9 saat, %16.7'si 9-10, %11.5'inin 11 ve daha fazla saat çalıştıkları görülmektedir. Bu dağılımdan da anlaşılacağı gibi, kadınların yarısından fazlasının çalışma saatleri “tam gün” denilen ve genelde saat 8.00'den başlayarak 17.30'a kadar çalışmalarını gerektiren bir programı içermektedir. Ancak bu sürenin belirli dönemlerde (yilda 2-3 ay gibi) çalışılan yerdeki iş yoğunluğuna (karargâhlarda göreve atamalar, mali bütçe düzenleme; kıtalarda tatbikat dönemleri) bağlı olarak, 10-11 saate kadar yükseldiği bayan subaylarla yapılan görüşmelerde tespit edilmiştir. Bunun nedenini de diğer kariyer meslek gibi subaylığının da mesai mefumu olmayan yani işlerin belirli bir saatle sınırlı kalmayan bir meslek olmasıyla açıklayabiliriz.

Kadın subaylardan nöbet tuttuklarını belirtenler arasında nöbet tutma sıklıklarına bakıldığında, yarısına yakınının (% 42.6) ayda bir-iki kez, %35.4'ünün ayda üç-dört kez, %6.2'sinin ayda blok (aralıksız) 9-15 gün arası nöbet tuttukları tespit edilmiştir. Burada dikkati çeken bir durum, ayda blok 9-15 gün arası nöbet tutan kadın subayların hepsinin doktor olup, nöbetlerini aralıksız olarak tuttuklarını belirtmiş olmalarıdır.

Kadın subayların eşlerinin nöbet tutma sıklıklarına bakıldığında, %32.1'inin haftada iki-üç kez, % 27.3'ünün ayda bir-iki kez, %6.7'sinin ayda üç-dört kez, nöbet tutarken, %25.8'inin nöbet tutmadığı görülmektedir. Kadın subayların eşlerinin nöbet tutmayanların oranının (%25.8), kendilerinden (%14.8) fazla olmasının nedeni ise, çalıştıkları birimde nöbet olmaması ve rütbelere göre (albay olduktan sonra nöbet tutulmuyor olması) kaynaklandığı söylenebilir.

Bu durumun fazla mesai konusunda da etkili olduğu anlaşılmakta, kadın subayların %66.6'sının fazla mesai yaparken, %34'ünün fazla mesaisi olmadığı buna karşılık eşlerinin %37.3'ünün fazla mesai yaptıkları %62.7'sinin fazla mesaisi olmadığı görülmektedir. Kadın subayların %26.8'inin haftada 3-4 kez fazla mesai yaptıkları görülürken, eşlerinin %30.1'inin haftada 3-4 kez fazla mesai yaptıkları, %62.7'sinin fazla mesaisi olmadığı görülmektedir. Kadın subayların fazla mesai sıklıkları eşlerin ki ile karşılaştırıldığında eşlerin fazla mesaiye kalanların oranının düşük olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

5.1.3. Yaşam Tarzına İlişkin Sonuçlar:

Kadın subayların ebeveyn ile kendi aileleri arasında yaşam tarzı farklılığı olup/olmadığı konusunda, farklı derecelerde (büyük ölçüde veya tamamen) olmakla birlikte tamamına yakını (%95.6) farklılıklar olduğunu düşünmektedir.

Kadın subayların çocukluklarındaki (ebeveyn aileleri) ile kendi aileleri arasında yaşam tarzı konusunda farklılık olduğunu belirtenlerin, tamamına yakınının (%92,3) eğlenme ve dinlenme tarzlarında %80.8'inin giyim kuşamda konusunda, %77.3'ünün beslenme alışkanlıklarında, %72,4'ünün konut ve ev eşyalarında, %65.1'inin aile ilişkilerinde, %38.8 ile sağlık imkanları ve davranışlarında, %23.9'unun dini davranışlarda, ve %13.4'ünün ise siyasi tercih ve kara verme konusunda farklılık olduğunu belirtmişlerdir. Bu bulgular, hayatın maddi alanlarındaki değişikliklerin daha kolay gerçekleştiği, maddi olmayan alanların ise değişmeye daha kapalı ve dirençli olduğu yönündeki sosyolojik kabulleri destekler niteliktedir. Zira kadın subayların kendi aileleri ile ebeveyn aileleri arasındaki yaşam tarzı farklılıklarının en az görüldüğü alanlar aile ilişkileri, sağlık, dini davranışlar ve siyasi tercihlerdir.

Kadın subayların kendi aileleri ile ebeveyn aileleri arasındaki yaşam tarzı farkını en çok % 94.6 oranı ile aldıkları eğitime bağlamışlardır. Bunu % 87.7 ile şimdiki maddi imkanların daha fazla olmasına bağlayanlar izlemektedir. Farklılık nedenlerini mesleki sosyal çevresine bağlayanların oranı %78, eşin etkisi %29.7, büyük şehirde yaşamasına bağlayanların %20.6, üniversite ortamının etkisi %16.3'tür. Bu farklılaşmada dünya görüşünün değişmesine bağlayanların oranı %12.4 , yurtdışında bulunmuş olmanın etkisi ise % 0.5'tir.

Kadın subayların ebeveyn ve kendi ailelerindeki yaşam tarzı farklılığında mesleki sosyal çevrenin %78 gibi yüksek bir oranda etkili olması, 'yaşam tarzlarını mesleğin bir fonksiyonu' olarak değerlendiren Pavalko (1971)'un ne derece yerinde bir tespitte bulunduğunu gösterir niteliktedir. Bu konuda Pavalko (1971: 197-198), "(...)belirli mesleklerdeki ya da meslek tiplerindeki insanların az çok açık biçimde ayrılmış sosyal dünyalarda yaşadıklarıdır. Başka bir deyişle meslekler, insanları sergiledikleri yaşama tarzı çeşidinin terimleri içinde farklılaştırma işlevi gören farklı alt-kültürleri temsil ederler " diyerek neyi ima ettiğini açıklamaktadır.

Pavalko'nun yukarıda söz edilen yorumlarını, saha araştırması amacıyla yapılan anket uygulamaları ve görüşmeler sırasında edinilen bilgi ve gözlemlerimiz de doğrulamaktadır. Sözgelimi, görevde başarıya ulaşmak ve mevcut performansı kaybetmemenin büyük ölçüde grup dayanışması ve dinamiğinin diri tutulması ve ekip çalışması ruhunun yaşatılmasına bağlı olduğu gerek hava üstlerinde gerekse filo ve kıtalarda kermes, çay partisi, balolar düzenlenerek birlikte çalışan personelin hafta sonları ya da akşam gibi mesai saatleri dışında kalan zamanlarda da sık sık bir araya gelmeleri sağlanarak aradaki dostluk ve arkadaşlık bağlarının kuvvetlenmesinin amaçlandığı ve böylece mesleğe bağlı bir alt kültürün geliştirildiği gözlenmiştir.

Kadın subayların kendi ideallerindeki mesleğe bakıldığında, büyük bir oranının (%71.8) B meslek (orta düzey yönetici, doktor, mühendis, avukat, subay, öğretim üyesi, diş hekimi, eczacı) kategorisini, kadın için ideal görülen meslek olarak ise yine daha çok (%79.4) B meslek kategorisini belirttikleri görülmüştür. Kadın subaylara göre, erkek için ideal görülen mesleğe bakıldığında, %65.6'sının A (üst düzey yönetici, iş adamı), %30.6'sının B, %2.9'unun C meslek grubunu tercih ettikleri görülmektedir.

Toplumsal Cinsiyet Olgusu Temelinde Mesleğe İlişkin Rol İle Aile İçi Rol Etkileşimi: Türk Silahlı Kuvvetlerindeki Kadın Subaylar

Kadın subayların toplumsal cinsiyet ve meslek stereotipleri çalışmamız açısından önemli olduğu için, aynı konuya ilişkin kontrol niteliğinde, örneklem grubuna herhangi bir alan verilmeksizin, açık uçlu soru tarzı ile, kız ve erkek çocukları için uygun gördükleri ilk meslek sorulduğunda şu sonuca ulaşılmıştır: Kadınların kızları için, ilk olarak toplumsal statü ve ekonomik gelir düzeyi yüksek B grubunda (orta düzey yönetici, doktor, mühendis, avukat, subay, öğretim üye, diş hekimi, eczacı) yer alan diş hekimliği, eczacılığı tercih ettikleri, ikinci sırayı yine aynı niteliklere sahip fakat aile içi rolleri (annelik ve eşlik) de engelleyemeyecek nispeten daha az gelir elde edilebilen öğretmenlik mesleğinin aldığı ortaya çıkmaktadır.

Kadın subayların erkek çocukları için tercih ettikleri meslek sıralamasında ise birinci sırada B ve A meslek grupları yer almaktadır. Burada vurgulanması gereken bir nokta da kadınların erkek çocuklar için çoğunlukla tercih ettikleri meslek grubu (B), kız çocukları için belirtilen meslek grubu ile aynı olmasına rağmen oranlarda ve bunların içeriğini oluşturan mesleklerde farklılık olduğudur. Örneğin, mühendislik tercih eden bayanlara hangi mühendislik alanları olduğu sorulduğunda kız çocukları için, mimar, gıda gibi daha az yorucu ve yıpratıcı olduğu düşünülen mühendislik alanları sıklıkla dile getirilirken erkek çocuklar için inşaat, bilgisayar, elektrik-elektronik daha yorucu-yıpratıcı olmakla birlikte, daha çok talep edilmeleri sebebi ile daha rahat iş bulma ve dolayısıyla daha çok kazanç elde etme imkanı olan mesleklerin tercih edildiği dikkat çekmiştir. Bu nokta da kadın subayların kız ve erkek çocukları için meslek tercih ederken, Parsons(1972:140)'un belirttiği özelliklere uygun olarak öncelikle onların gelecekteki ailelerinde üstlenecekleri annelik veya babalık rollerini dikkate aldıkları, kızlarına öncelikle aile içi rollerini engelleyemeyecek meslekleri, erkek çocuklarına ise toplumsal statüsü ve geliri yüksek meslekleri tercih ettikleri ortaya çıkmaktadır.

Örneklem grubunun subaylık mesleğine atfettikleri anlama bakıldığında, %62.7'sinin disiplin-düzen ve güçlü kişilik yapısı gerektiren bir meslek olarak tanımlanırken, %28.2'sine göre toplumsal saygınlığı yüksek, %3.8'ine göre hiyerarşi ve katı kuralların olan, %2.9'una göre erkek egemen bir meslek, %2.4'üne göre bayan için zor (nöbet,askeri eğitim) bir meslek olarak görülmektedir.

Kadın subayların subaylık mesleğini tercih nedenleri arasında ise kadın subayların meslek tercihinde duygusallıktan çok kendilerine sosyal statü, gelir düzeyi, kariyer yapma açısından en iyi imkanı sağlamak gibi kriterleri dikkate alarak son derece rasyonel tutum ve davranışlar geliştirdikleri ifade edilebilir.

Kadın subaylara, subaylık mesleğini tercihlerinde baba, amca, dayı ile eşlerinin telkininin etkili olup/olmadığı sorulduğunda ulaşılan sonuçlar şunlardır.

Örneklem grubunun büyük bir kısmı (%79.9) baba, amca, dayı gibi yakın telkininin subaylık mesleğini tercihte etkili olduğunu belirtmişlerdir. Bu sonuçlardan da anlaşılacağı gibi, kadınların çalışma kararını büyük oranda %79.9 evlenmeden önce verdikleri ve evlendikten sonra da eşlerinin bu kararlarını değiştirici bir etkiye sahip olmadıkları görülmektedir. Bilindiği gibi evli kadın, bir

aile üyesi olduğundan gelir getirici bir işte çalışma ya da işi bırakma kararı, kadının ailesinin diğer üyelerinin görüşleri, ihtiyaçları, bir takım pratik yardım şekillerini benimsemesi ve sonuçta aile üyelerinin kadın için bu rolü desteklemeleriyle yakından bağlantılıdır. Bu destek, onların öğrenim çağlarından başlayarak, bir iş ya da meslek sahibi olmaları konusunda özellikle anne babalarından gelmekte ve ellerinden geldiğince yardımcı olmaktadır.

Örneklem grubunda subaylık mesleğinin kişiliklerine uygun olup/olmadığına bakıldığında, örneklemin %49.8'i için uygun, %40.2'sinde kısmen uygun, %10'unda uygun olmadığı görülmektedir. Mesleğin kişiliklerine uygun olmayan tarafları konusunda daha çok, nöbet, izin almada yaşanan zorluk gibi mesleğin kendinden kaynaklanan nedenler dile getirilmekle birlikte, maskülen bir çalışma ortamında feminen (giyim ve makyaj tarzından annelik rolünü gerçekleştirilmeye kadar genişleyen bir yelpazede) kimliğin her zaman bastırılması gerektiği aksi takdirde kendinden astlarına emirleri uygulatmada zorluk yaşandığı veya yanlış anlaşılmalara yol açtığı ifade edilmiştir.

Örneklem grubunun meslekten tatmin olup/olmadıklarına bakıldığında, %56.9'unun tatmin olduğu, %34.9'unun kısmen tatmin iken, %8.1'inin tatmin olmadığı anlaşılmaktadır. Örneklem grubunun mesleğin tatmin eden yönü hakkındaki düşüncesine bakıldığında, %62.4'ünün manevi yönden, %12'sinin kariyer yapma imkanı olmasından, %6.7'sinin maddi ve sosyal imkan fazlalığından, %6.2'sinin saygınlığından, %3'ünün araştırmaya ve üretmeye açık olmasının tatmin edici olduğu anlaşılmaktadır.

Örneklem grubunun mesleği bırakmayı düşünüp/düşünmediklerine bakıldığında ise, %55'inin düşünmediği, %23.9'unun bazen düşündüğü, %21.1'inin bırakmayı düşündüğü görülmektedir. Mesleği bırakmayı düşünme nedenlerine bakıldığında, %42.6'sının mesleğin kendinden kaynaklanan zorluklardan %1.4'ü idari zorluklar, %1'inin tayin nedeniyle bırakmayı düşündüğü anlaşılmaktadır.

Mesleğin kendinden kaynaklan zorluklar arasında, çalışma şartlarının güçlüğü, anne olmanın gereklerini yerine getirmede zorlanılması şeklinde açıklanan durumların yanı sıra; verilen sınırlı yetkilerle, yüklenen büyük sorumlulukların eşit olmamasından kaynaklanan durumların yarattığı gerginlikler de bu kapsamda ele alınabilir. Özellikle hastanelerde başhemşire olarak görev yapan bayan subayların toplumca yüksek statü atfedilen subaylık ile nispeten daha düşük sosyal statüde değerlendirilen hemşirelik titrine bir arada sahip olmanın ortaya çıkardığı bazı olumsuzlukların olduğu, bu olumsuzlukların daha çok hemşirenin yüksek rütbede olup doktorun ast konumda kaldığı durumlarda sıkça yaşandığı ifade edilmiştir.

Örneklem grubunu mesleği bırakmaktan alıkoyan nedenlere bakıldığında, %31.6'sının mecburi hizmet sebebiyle, %8.6'sının mesleği sevmesi, %4.3'ünün başka uygun iş imkanı olmayış, %0.5'inin maddi gerekçelerle bırakmak istemediği anlaşılmaktadır.

Örneklem grubunun yönetimden beklentilerine bakıldığında ise, yarısına yakının (%45) ödül, ceza, terfi, izin konusunda eşit ve adil davranılmasını, %25.4'ünün çalışma şartlarına ilişkin teknik aksaklıkların giderilmesini,

Toplumsal Cinsiyet Olgusu Temelinde Mesleğe İlişkin Rol İle Aile İçi Rol Etkileşimi: Türk Silahlı Kuvvetlerindeki Kadın Subaylar

%17.2'sinin yetki ve görevin birbirinden ayırt edilmesini, %7,2 ücret düzeyinin ve sosyal olanakların iyileştirilmesini istedikleri, %5,3'ünün hiçbir beklentisinin olmadığı görülmektedir.

5.1.4. Aile ve Ev İçi Sorumluluklar Konusundaki Sonuçlar

Kadın subayların ev içi sorumluluk paylaşımı konusundaki düşüncelerine bakıldığında, tamamına yakını (%90.9) her işin ortak yapılmasını istemektedir. Bu konudaki sonuçlar kadınları ev içi sorumlulukların kadınlara ait görülmesinden dolayı memnun olmadıklarını belirten Chodorow (1997: 184)'un erkeklerin de ev içi sorumlulukları üstlenmeleri, bunun eşle iletişim üzerinde etkili sonuçlar ortaya çıkaracağı görüşü ile benzerdir.

Kadın subayların "eşlerden hangisinin kariyerce öncelik taşıması gerektiği" konusundaki düşüncelerine bakıldığında, %62.7'si tercih yapılmaması gerektiğini, %35.4'ü erkeğe, %1.9'u kadına öncelik verilmesi gerektiğini düşündükleri anlaşılmaktadır. Bu konudaki beklentiler de mesleki yaşamda eşler arasında öncelik olmaması gerektiğini belirten Chodorow(1997: 184)'u büyük oranda desteklemektedir.

Örneklem grubunun, kadının eşinden yüksek kariyere sahip olmasının evliliğe etkileyeceği ile ilgili düşüncelerine bakıldığında, %73.7 gibi yarıyandan fazlası olumsuz, %2.4'ü olumlu etkileyeceğini düşünürken, %23.9'un etkilemeyeceğini ifade ettiği görülmektedir. Bu durumun, toplumda daha çok Parsons (1972:140)'un belirttiği gibi, iş yaşamının erkeğe, ev içi alanın kadına özgü olarak görülmesi düşüncesinin egemen olması ve kadınların eşlerinden yüksek kariyere sahip olması durumunda olumsuz bir durumun yaşanacağını düşünmelerinden kaynaklandığı söylenebilir.

Örneklem grubundan, annelik, evlilik ve meslek arasında öncelik sıralamaları istendiğinde, %61.7 oranla yarıyandan fazlasının anneliğe, %23.9'unun evliliğe, %14.4'ünün mesleğe öncelik verdiği görülmektedir. Bu ise Parsons ve Bales (1955: 23-24)'in belirttiği gibi, kadınların anneliği temel rol olarak kabul ettiklerinin bir göstergesi sayılabilir.

Örneklem grubunun, kadının boşanması konusundaki düşüncelerine bakıldığında, tamamına yakınının (%99) gereğinde boşanabileceğini düşündüğü anlaşılmaktadır. Örneklem grubuna göre, ailedeki ideal çocuk sayısına bakıldığında büyük bir kısmının (%87.1) iki çocuğu ideal gördüğü anlaşılmaktadır. Modern nitelikler taşıdığı varsayımından yola çıktığımız kadın subayların, genellikle az sayıda çocuk istenmesi ve gerektiğinde boşanabileceklerini düşünmeleri modern aile modeline ait özelliklerine uygundur.

Örneklem grubuna göre, sadece bir çocuk sahibi olma durumunda cinsiyet tercihlerine bakıldığında, %63.2'sinin kız, %23'ünün erkek çocuk tercih ettiği, %13.9'u için fark etmeyeceği görülmektedir.

Erkek çocuklara ev işlerinin öğretilmesi konusunda örneklem grubunun tamamına yakını (%91.4) bütün işlerin erkek çocuğa öğretilmesi gerektiğini düşünmektedir. Tek çocuk sahibi olma durumunda kız çocuk istenmesi ve

erkek çocuklara ev işlerinin öğretilmesi konusuna kadın subayların büyük bir kısmı katılmakta ve modern özellikler sergilemektedirler.

Kadın subayların ebeveyn ailelerinde karar verme sürecine ilişkin olarak ise şu sonuçlara ulaşılmıştır: Ev ve çocukla ilgili kararlarda anneler daha fazla söz sahibi olmakta, gayri menkul-araba alımı, ailece görüşülecek kişiler, tasarruf gibi daha çok ailenin dış hayatla bağlantılı kararların da ise babaların daha aktif söz sahibi oldukları görülmektedir. Kadın subayların kendi ailelerinde ise kararları daha çok eşleri ile birlikte aldıklarını, ebeveyn aileleri ile karşılaştırdığımızda ise kadınların daha fazla söz sahibi olduklarını söyleyebiliriz.

Kadın subayların kendi ailelerinde ev içi rol paylaşımına bakıldığında, %73.2'si iş bölümünün olmadığını, müsait olan herkesin her işi yaptığı, %16.7'si iş bölümü olduğunu kadın ve erkeğin yapacağı işlerin ayrıştığı, %10'u her işi kendisinin yaptığı görülmektedir.

Kadın subayların eşleri ile aralarında eve ilişkin işlerde bir işbölümü olup olmadığı araştırıldığında geleneksel olarak "kadın işi" olarak kabul edilen - ütü, yemek yapma, kahvaltı hazırlama, çocukların günlük bakımı ile çamaşır makinaya koyma, asma ve toplamanın büyük oranda kadınlar tarafından yapıldığı saptanmıştır. Ebeveyn ailesinde ev işlerindeki işbölümü ile karşılaştırıldığında, ebeveyn ailelerinde erkeklerin hemen hiç yardımcı olmadıkları görülürken, kendi ailelerinde erkeklerin ev işlerine katılım payının nispeten arttığı görülmektedir. Ebeveyn ailesi ile bu işlerin bazılarında oluşan farklılıklar, kadın subayların ev içi işlerde yardımcı kadın kullanmalarından da kaynaklanmaktadır. Kadın subayların ebeveyn ile kendi aileleri arasında yardımcı kadın kullanma açısından açık bir fark olduğu görülmektedir. Erkeklerin katkısının olduğu işler ise genelde parayla ilgili işler olmakta ve bunlar da tamir işi hariç, mutfak alışverişi, büyük çaplı alışveriş (ev eşyası vb.), taksit yatırma gibi kadın ile erkeğin birlikte yaptığı işler kategorisinde yer almaktadır:- Erkeğin kendisinin yaptığı ev işi sadece salata vb. gibi yardımcı bir yemek yapma işi ile katkısının olduğu sofraya kurma kaldırma işidir.

Ev işlerini yapmada kadınlar her iki ailede de aktif olarak sorumlu ve bunları yapan konumundadır. Erkekler için geleneksel olarak kendilerine; atfedilen eve gelir getiren- kişi konumunun, evdeki özellikle parayla ilgili işlere 'katılımcı' ya da 'yardımcı' konumuna doğru bir rol genişlemesi söz konusudur. Fakat kadın subayların kendi ailelerinde, ebeveyn ailelerine göre "eşimle birlikte" kategorisi içindeki katılım oranlarının daha yüksek olduğu görülmektedir. Bu görünüm ise yüksek öğrenim görmüş kocaların ev işlerine katılımının, daha alt düzeyde öğrenim görmüş kocalara nazaran daha fazla oranda olacağını göstermiştir. Bu veriler Nisan 1992 Türk Aile Yapısı Araştırması'nda elde edilen verilerle de paralellik göstermektedir. Bu verilerle de, eğitim seviyesi yükseldikçe, erkeğin ev içi işleri paylaşmak isteme oranı yükselmektedir.

Kadın subayların kendi ailelerinde evdeki iş bölümünden memnuniyetlerine bakıldığında, %47.8'i evet (memnun oldukları), %27.8'i genellikle, %24.4'ü hayır (memnun olmadıkları) anlaşılmaktadır. Bu verilerden de kadınların büyük çoğunluğunun evlerindeki eşler arası mevcut işbölümünü benimseyip, içselleştirdikleri ve daha fazla beklentileri olmadığı anlaşılmaktadır.

Toplumsal Cinsiyet Olgusu Temelinde Mesleğe İlişkin Rol İle Aile İçi Rol Etkileşimi: Türk Silahlı Kuvvetlerindeki Kadın Subaylar

Kadın subayların kendi ailelerinde evdeki iş bölümünden memnuniyetsizlik nedenlerine bakıldığında, %14.8'inin memnuniyetsizlik nedeni bütün işleri kendilerinin yapması gözükürken, %8.6'sı erkeklerin ev işlerinde üzerine düşeni yapmamasını neden olduğu anlaşılmaktadır.

Kadın subayların kendi ailelerinde ücretli yardımcı alıp/almadıklarına bakıldığında, %65.6'sının aldığı, %34.4'ünün almadığı görülmektedir. Kadın subayların kendi ailelerinde ücretli yardımcı alma sıklığına bakıldığında, %25.4'ü 15 günde bir, %15.8'i ayda bir, %12'si haftada bir kez, %10'u devamlı (hafta sonu hariç) aralıklarla ücretli yardımcı aldığı görülmektedir. Kadın subayların kendi ailelerinde ücretli yardımcı tarafından yapılanların uygun yapılıp/yapılmadığını kontrol etme sorumluluğunun kime/kimlere ait olduğuna bakıldığında, sorumluluğun %52.2'si kendilerine, %12'si eşiyile ortak, %0.5'i eşine, %0.5'i anne/kayınvalidesine ait olduğu görülmektedir. Araştırmada kadın subayların, yardımcı kadın kullansalar bile, yine de kontrol etme sorumluluğunun %52.2 oranı ile kendilerinde olduğu herhangi bir iş yapılmamışsa, yine bu işin kendileri tarafından yapıldığı görülmüştür. Aynı tür sorumlulukları üstlenme, evdeki işbölümünden memnun olmayan kadınların ifade ettiği gibi, kocalarının iş unutmama, üstesinden gelememe gibi nedenlerle kendilerinin sorumluluğunda olan işleri yerine getiremediklerinde bu işleri üstlenme durumunda da ortaya çıkmaktadır. Aile içindeki işbölümünü anlamada, sadece kimin ne iş yaptığına değil fakat işlerin yapılma sorumluluğunu kimin üstlendiğinin bilinmesi bu yüzdelerin önemini arttırmaktadır. Bu durum Parsons(1972:140)'un açıklamalarına uygun olarak, kadın subayların yerine getirdikleri mesleki rolleri ile aile içi rollerinin birbirlerinin görev ve sorumluluklarını yerine getirmek için ayrılmış zaman ve enerjiden daima daha fazlasını talep etmesi durumunun erkekler için geçerli olmadığını doğrulamaktadır. Yani erkeğin mesleki rolleri ile aile içi rolleri, kadınıninkinin tersine birbirlerinden kesin çizgilerle ayrılmış gibidir. Erkeklerin özellikle ev içi işlerde 'yardımcı' ya da 'katılımcı', sıfatıyla yer almaları bunu destekler görünmektedir. Erkekleri ev aktivitelerine katılımlarında bir seçim özgürlüğü ve kadınlara göre (kendilerinin) performanslarının yargılanma ya da değerlendirilme olasılığının hemen hemen hiç olmaması bu sıfatlarını güçlendirmektedir.

Sonuç olarak, ailede rol dağılımı ile ilgili verileri bir arada değerlendirdiğimizde kadın subayların ailelerinde geleneksel rol dağılımının devam ettiği, ancak bu ailelerde erkeklerin ev içi sorumluluklara katılımının daha fazla olduğu gözlenmektedir. Aile içi rol dağılımı konusunda kadın subaylar geleneksel ilişkileri sürdürürken, karar verme sürecinde daha eşitlikçi ve katılımcı ilişkilere sahip olabilmektedirler. Yapılan çeşitli araştırma bulgularını dikkate aldığımızda, üniversite mezunu kadınların rolleri konusunda farklı tutum ve kanaatlere sahip oldukları halde aile hayatlarında geleneksel rolleri sürdürmek zorunda kaldıkları anlaşılmaktadır. Tutum ve davranış arasındaki bu farklılık, bu kadınlarda büyük psikolojik gerilime, rol çatışması yaşamalarına yol açmaktadır. Bu psikolojik gerilim ve rol çatışması Türkiye'de ki çalışma şartlarının güçlüğü, çocuk bakımı vs. konusunda kendisine yardımcı olabilecek kurumların yeterince gelişmemiş olması gibi nedenlerle daha da artmaktadır. Daha sonra hipotez

analizi sonuçlarında belirteceğimiz; askeri okul kökenli olma ile sivil okul kökenli olma durumunun ev içi rollerin paylaşımı üzerinde etkili olduğu ve askeri okul kökenli olan kadınlarda ev içi sorumlulukları eşleriyle paylaşma oranının yüksek olması, askeri eğitimin modernleşme üzerinde etkisi olarak değerlendirilebilir.

Kadın subayların aileye ilişkin ikinci büyük sorumluluk alanı annelik rolü ve onun getirdiği görev ve sorumluluklarıdır. Bireysel düzeyde özellikle kadın açısından, sahip olunan mesleğin tipi ve talepleri, bireyin mesleğinde bulunduğu düzey, mesleki hareketlilik potansiyalitesi ile mesleğe ait hedeflerinin tümünün, çocuk sahibi olma kararını etkilediği varsayımına dayanarak kadın subayların çocuk sahibi olup/olmadıkları sorgulandığında, % 41.1 gibi yarıya yakınının çocuk sahibi olmadığı görülmektedir. Dolayısıyla da özellikle çocuk sahibi olunması, ne zaman çocuk sahibi olunacağı ve çocuk sayısı konusunda karı-kocanın kararlarını, çiftlerin mesleki hedefleri ile yaşama tarzına ilişkin beklentilerinin etkilediği, evlilik yaşı ve eğitim düzeyinin yükselmesi, ve çalışma hayatına katılmanın etkisiyle kariyer meslek mensubu olan kadın subaylar arasında anneleriyle karşılaştırıldığında doğurganlığın çok azaldığı görülmektedir.

Kadın subayların eşlerinin çocuk bakımı ile ilgili katkısı araştırılığında ortaya çıkan görünüm ise, ev işlerine ilişkin görünümünden pek de farklı olmadığı tespit edilmiş, çocuğun gereksinimi olan beslenme, temizlik, hastalık, gece kalkmaları vb. gibi işlerde kadınların oranı, erkeklere göre yüksek olduğu dikkat çekerken; erkeklerin daha çok çocukla vakit geçirme sorumluluğunu yerine getirdikleri belirlenmiştir. Çocukla ilgili işlerin işbölümünde ortak olarak gözlenen durum, erkeklerin tek bir işin sorumluluğu ve yerine getirilmesini üstlenmekten ziyade, yapılacak işlerde bir yardımcı konumunu üstlenmeleri ve esas sorumluluğu kadına bırakmalarıdır. Kadın subaylar ile ebeveynleri karşılaştırıldığında ise, kadın subayların eşlerinin, ebeveyn ailelerindeki (gerek kendi babaları gerekse kayınpederlerine) nazaran genel olarak daha üst düzeyde katılımcı olduklarıdır. Bu durum ise kadın subayların eşlerinin ebeveyn ailelerindeki erkeklere göre daha üst düzeyde bir öğrenim ve eğitim almaları ile açıklanabilmektedir.

Kadın subayların çocukları ile yeterince ilgilendiklerini düşünüp/düşünmedikleri sorularak çalışan bir anne olmanın, çocuklarla olan ilişkileri, dolayısıyla da kadının annelik rolünü nasıl etkilediği öğrenilmeye çalışılmıştır. Kadın subayların %56.9'u çocuklarıyla yeterince ilgilendiğini düşünmektedir. Kadın subayların çocuklarıyla yaşadıkları annelik deneyimi ile kafalarında bulunan annelik tanımının karşılaştırması yapıldığında ise, iki tip annelik tanımı ortaya çıkmıştır. Klasik tanım şeklinde adlandırılan tanımda, kadınlar anneliği, kendi annelerinkine benzer, tüm zamanını çocuklarına adayan, onların daima yanında olan, okul sonrası süt ve kek getiren, yemeklerini hazırlayan; ev ödevlerine yardımcı olan anne şeklinde tanımlamışlardır. Bu tür bir anneliği benimseyen ama bunu yapamadıklarını ve bundan hoşnut olmadıklarını söyleyen kadınlar var olmakla birlikte sayıları, annenin çalışıyor olmasının, onun çocuğa karşı olan ilgi ve sevgisini azaltmadığı şeklindeki

Toplumsal Cinsiyet Olgusu Temelinde Mesleğe İlişkin Rol İle Aile İçi Rol Etkileşimi: Türk Silahlı Kuvvetlerindeki Kadın Subaylar

modern annelik tanımı içerisinde girenlere nispeten azınlıkta kaldığı gözlemlenmiştir. Dolayısıyla çocuğa gösterilen sevgi ve bakımda nicelik değil nitelik önemli olduğundan, zaman kısıtlı da olsa da çalışan bir kadının çok iyi bir anne olabileceği söylenilebilir. Ancak bu durum, kadın üzerinde fiziki ve ruhsal açıdan daha çok yıpranmaya ve aşırı rol yüklenmeye bağlı olarak rol çatışması yaşamasına sebebiyet verebilmektedir.

Kadın subaylar arasında çocukları ile yeterince ilgilenemeyenlerin, yeterince ilgilenememe nedenlerini sırasıyla; yeterince zaman bulamamak, aşırı yorgunluk, eve geç gelme ve ev işlerinin fazla zaman almasıdır. Ayrıca kadın subayların eşlerinin çocukları ile yeterince ilgilenip/ilgilenmedikleri konusunda ise; örneklemin %61.8'i eşlerinin çoğunlukla, %24.4'ü bazen ilgilendiğini, %13.8'i ise hemen hiç ilgilenmediğini düşündükleri görülmüştür.

Çocuk sahibi olan kadın subaylar arasında çocuklarının boş zaman faaliyetlerine daha çok kimin katıldığı ile ilgili verilerden ise; örneklemin %66.7'sinin eşi ile birlikte, %17.9'unun kendisi ve %14.6'sının eşinin katıldığı sonucuna ulaşılmıştır. Bu sonuçlarda da görüldüğü üzere, kadın subayların eşlerinin çocuğun boş zaman faaliyetlerine katılımı ile ilgili sorumluluk konusunda paylaşım oranının daha yüksek olduğu ve ebeveyn aileleri ile karşılaştırıldığında daha fazla paylaşım içerisinde oldukları anlaşılmaktadır. Kadın subayların çocuklarının sorunlarını öncelikle kim(ler) le paylaştıkları konusunda ise çocukların problemlerini daha sıklıkla anneleri ile paylaşmakta oldukları görülmüştür.

5.1.5. Arkadaşlık İlişkilerine İlişkin Sonuçlar

Subaylık mesleğinin kariyer meslek olmasından kaynaklanan ayırt edici özelliklerinden biri de arkadaşlık ilişkilerinde gözlenebilir. Bu tür mesleklerde, mesleğin günlük çalışma rutini dışında kalan serbest zamanların da meslek ekseninde organize edilerek değerlendirilmesidir. Bunun en iyi göstergesi kariyer mesleklerde çalışma dışı zamanın ağırlıklı olarak meslekten arkadaşlarla paylaşılmasıdır. Bu bağlamda kadın subayların çalışma zamanı dışında en sık görüştükları kişilere bakıldığında, ilk sırayı “meslekten arkadaşlar” almaktadır. Kariyer mesleklerde mesleki sosyalleşme, sadece çalışma zamanı boyunca değil aynı zamanda aynı mesleğe mensup kişilerin çalışma dışı zamanlarında da paylaşılan bir alt kültür oluşturmuştur. Bu durumu “mesleki sosyalleşme” kavramı ile açıklayabiliriz: Bir sosyalleşme biçimi olarak “mesleki sosyalleşme” sadece mesleğin icrası ile ilgili bilgi, beceri ve rollerin kazan(dır)ılması ile sınırlı olmayıp meslekten kaynaklanan; hayatın her alanını ilgilendiren, kuşatan norm ve değerlerin kazan(dır)ılması, meslek etrafında görümlenen bir meslek alt kültürünün oluşturulmasıdır (Pavolko 1971:87 ; Dikeçligil vd. 1998:115). Bu açıdan ele aldığımızda mesleki sosyalleşmenin süresi ne kadar uzun olursa, meslektaşlarla çalışma dışı zamandaki ilişkilerin daha yoğun olacağı aşikardır. Çünkü meslektaş sadece mesleki rollerin gerektirdiği iş ilişkilerinin muhatabı olmanın ötesinde ortak kimliklerin oluşturulduğu, bir tür biz duygusunun yaşandığı, mesleki alt kültürün mensubudurlar. Çalışma zamanı dışında dahi meslekten arkadaşlarla görüşme sıklığı, mesleki sosyalleşmenin ortaya çıkardığı

mesleki alt kültürün paylaşılmasına işaret ediyorsa, mesleki sosyalleşmenin gerek eğitimde geçirilen zaman ve gerekse meslekte tamamlanan yıl itibarı ile hem meslek içi ve hem de meslekler arası farklılıklar göstermesi kaçınılmaz olacaktır.

5.2. Hipotez Analizi Sonuçları

Burada aile içi rol ve mesleki rol etkileşimine ilişkin açıklamalar için oluşturulan hipotez analizlerinin sonuçları yer almaktadır.

5.2.1. Kadın Subayların Eşlerine İlişkin Hipotez Analiz Sonuçları

Kadın subayların eşlerine ilişkin hipotez analizinde; muharip sınıftan olma ile ev içi sorumlulukların paylaşımı, kadın subayların kendi ailelerinde ev içi sorumlulukların paylaşımı ile kadın subayların eşleri ile ilişkilerine bakışları, kadın subayların kendi ailelerinde aile içi karar alımı ile eşleri ile olan ilişkilerine bakışları, eşle birlikte geçirilen zaman süresi ile eşle anlaşma ve kadın subayların çocuk sahibi olup/olmaması ile eşleriyle çatışma alanları arasındaki ilişkiyi incelemek için yapılan khi-kare testleri sonucunda şu bilgiler elde edilmiştir.

Parsons(1972:140)'un kadınların çalışma yaşamında yer alsalar da ev içi sorumluluklarının değişmeyeceği ve bu nedenle de kadınların erkeklerle rekabet etmeyecek mesleklerde çalıştıklarında bu rollerini aksatmadan devam ettirecekleri yönündeki söylemine uygun olarak, kadın subayların mezun oldukları okul ile ev içi sorumlulukları paylaşımları arasındaki ilişki sonucunda; ütü yapma, kahvaltı hazırlama, bulaşık yıkama, evin toplanması ve temizliğini üstlenen kadın subayların sivil okul mezunu kadınlarda daha yüksek bir orana sahip olduğu görülmüştür. Bunun, askeri okul kökenli olan kadın subayların okuldaki sosyalizasyon sürecinin maskülen özellikler içermesinden kaynaklandığı söylenebilir. Askeri okullar kadınlar için erkek egemen bir yapıdır. Bu bağlamda askeri okul içinde sosyalleşen kadınların, sivil okullarda sosyalleşen kadınlardan aile içi sorumluluk konusunda farklılıklar taşıması Parsons bağlamında oluşturduğumuz, erkeklerle rekabet gerektirmeyen mesleklerde çalışan kadınların ev içi sorumluluklarını daha fazla üstlendikleri ve bunu aksatmamaya dikkat ettikleri yönündeki teorik beklentimizi doğrulamaktadır. Bu noktada belirtilmesi gereken önemli bir husus, toplumda maskülen bir alan olarak görülen ve kadınlar için dezavantajlar içeren bir kurum olarak görülen askeri yapının, örneklem grubumuz için aslında kadının ev içi sorumlulukları üzerinde olumlu etkide bulunan ve modern aile niteliklerinin kazanılmasında etkili olan bir kurum olduğunu sonucuna ulaşıldığıdır.

Kadın subayların ev içi sorumluluk paylaşımı ile eşleri ile olan ilişkileri arasındaki ilişki sonucunda ise; gıda maddeleri alış-verişi, fatura ödemeleri, ütü yapma, ev içi onarım ve kahvaltı hazırlama ile eşle anlaşma arasında ilişki bulunmuştur. Bu durum, Parsons'un belirttiği gibi kadınların çalışma yaşamına girmesine rağmen hala ev-içi sorumlulukların kadınlardan beklenmesinden kaynaklandığı (ev içi sorumlulukların çalışsalar da kadınların temel sorumlulukları arasında olduğu ve bunu iş nedeniyle aksattıkları zaman eşleriyle ilişkilerinin uyumsuz yönde olacağı düşüncesinden) görüşünden hareketle oluşturduğumuz teorik çerçevedeki açıklamalarımızla uyumludur. Fakat bunun

Toplumsal Cinsiyet Olgusu Temelinde Mesleğe İlişkin Rol İle Aile İçi Rol Etkileşimi: Türk Silahlı Kuvvetlerindeki Kadın Subaylar

çözümü Parsons'un belirttiği gibi kadınların çalışma yaşamından uzak durması ya da eve daha fazla vakit ayıracakları mesleklere yönelmesi değil, feminist teorisyenlerden Chodorow (1998:48-49)'un belirttiği üzere, erkeklerin de ev içinde sorumluluk üstlenmesidir ki elde edilen sonuçlar erkeklerin ev içi sorumlulukları paylaşma oranı arttıkça, eşler arasındaki tartışmanın, uyumsuzluğun azalacağı yönündeki teorik beklentimizi doğrulamaktadır.

Kadın subayların kendi ailelerinde aile içi karar alımı ile eşleri ile olan ilişkilerine bakışları arasındaki ilişki incelendiğinde ise; oturulacak evin seçimi, tatilde nereye gidileceği, ailece kimlere görüşüleceği, çocukların gideceği okulun seçimi ve nerede nasıl eğlenileceği konularında eşlerin birlikte karar alma oranı arttıkça, eşler arası iyi anlaşma oranının artmakta olduğu yani değişkenler arasında ilişki olduğu görülmektedir. Gayrimenkul ve araba seçimi ve seçimde oy verilecek parti ile eşler arası iyi anlaşma arasında ise anlamlı ilişki bulunmamıştır. Bu durum, feminist teorisyenlerden Chodorow(1998:48)'dan hareketle oluşturduğumuz; ev içi sorumlulukların paylaşımı ve kadın-erkek arasındaki paylaşımın artması ile eşler arası tartışma ve çatışma oranının azalacağı yönündeki teorik beklentimizi büyük oranda doğrulamaktadır.

Teorik çerçevede Parsons temelinde belirttiğimiz; kadının çalışma yaşamında olsun ya da olmasın annelik rolünün temel rolünün temel rolü olarak görüldüğü ve bu nedenle de aynı yerde çalışan kadınlarda çocuk sahibi olma ile birlikte eşle çatışma nedenlerinin farklılaşacağı yönündeki hipotezimiz de doğrulanmıştır. Örneklem grubunda çocuk sahibi olanlarla olmayanların eşleriyle tartışma alanlarının farklılaşmıştır. Bir başka ifadeyle, ev içi sorumlulukların büyük bir kısmını üstlenen kadınların annelikle birlikte sorumlulukları daha da arttığı için bu konuda eşleriyle tartışma oranlarının da arttığı sonucuna ulaşılmıştır.

5.2.2. Kadın Subayların Çocuklarına İlişkin Hipotez Analiz Sonuçları

Örneklemin çocuk sahibi olup/olmaması ile hayatlarında birinci derecede önemli olan rol, kadın subayların mezun olduğu okul türü ile kadın subayların çocuk sahibi olup/olmadığı, kadın subayların günlük çalışma saatleri ile kadın subayın çocuğu hastalandığı veya bakıma ihtiyaç duyduğu zaman kimin daha çok izin kullandığı ve kadın subayların çocukları ile yeterince ilgilendiklerini düşünüp/düşünmedikleri arasındaki khi-kare testleri sonucunda şu bilgiler elde edilmiştir.

Kadın subayların çocuk sahibi olup/olmaması ile hayatlarında birinci derecede önemli olan rol arasında anlamlı ilişki bulunmuştur ki bu durum kadının rollerini belirlediğimiz teorik çerçevede Parsons'un anneliğin kadının temel rolü olduğu görüşünü doğrulamaktadır.

Kadın subayların mezun olduğu okul türü ile kadın subayların çocuk sahibi olup/olmaması arasında da anlamlı ilişki bulunmuştur. Sivil okul mezunu kadın subaylarda çocuk sahibi olma oranı, askeri okul mezunu olanlardan yüksektir. Bu Parsons'un erkelere ait olarak görülen meslekler ve bunların sosyalleşme sürecinde giren kadınların ev içi sorumluluk ve rolleri konusunda diğer alanlarda yer alan kadınlardan farklılaşacağı yönündeki söylemini doğrulamaktadır.

Çalışma saatlerine göre çocuklarıyla yeterince ilgilendiğini düşünme arasında da anlamlı ilişki bulunmuştur. Bu sonuç, kadınların temel rol olarak gördükleri anneliği, fazla çalışma saati nedeniyle yeterince yapamadıklarını düşünmeleri açısından, Parsons'un görüşlerine uygundur.

5.2.3. Kadın Subayların Mesleklerine İlişkin Hipotez Analiz Sonuçları

Kadın subayların mesleklerine ilişkin hipotez testi sonuçları; örneklemin eşleri ile düzenli görüşememe nedeni ile örneklemin eşleri ile olan ilişkilerine bakışları, kadın subayların çocuk sahibi olup/olmamaları ile kadın olmaları nedeni ile işte herhangi bir güçlkle karşılaşma durumu, kadın subayların çocuk sahibi olup/olmamaları ile kadın olmaları nedeni ile işte karşılaşılın sorunların türleri ve kadın olmaları nedeni ile işte karşılaşılın sorunların türleri arasındaki ilişkilerin analizinden oluşmaktadır.

Örneklemin eşleri ile düzenli görüşememe nedeni ile örneklemin eşleri ile olan ilişkilerine bakışları arasında anlamlı ilişki bulunmuştur. Örneklemin eşleriyle düzenli görüşememe nedeni kendi işinden, kendi ve eşinin işine doğru gittikçe, eşle iyi anlaşma oranı yükselmektedir ki bu durum Parsons'un belirttiği gibi hala erkeğin temel rolünün iş yaşamında, kadının ise ev içinde olduğu ve kadının işi nedeniyle eşlerin görüşememe nedeninin eşler arası uyumsuzluğa neden olduğunu doğrulamaktadır.

Kadın subayların çocuk sahibi olup/olmamaları ile işte kadın olmaları nedeniyle bir sorun yaşayıp/yaşamadıkları ve yaşadıkları sorunların türleri ve subaylık mesleğinde kadın olmanın dezavantajları arasında da anlamlı ilişki bulunmuştur. Bu durumun da kadınların çalışsalar da çalışmasalarda annelik rolünü temel rol olarak üstlendikleri, erkeklerin bu konudaki sorumlulukları çok fazla paylaşmadıkları, bu nedenle de kadınların anneliğin getirdiği ekstra sorumlulukları nedeniyle iş yaşamında güçlüklerle karşılaştıklarını doğrulamaktadır.

5.2.4. Kadın Subayların Arkadaşlarına İlişkin Hipotez Analiz Sonuçları

Burada eşin mesleği ile örneklemin eşleriyle ortak arkadaş geliştirip/ geliştirememeleri, kadın subayların mezun oldukları okul türü ile mesleki çevrelerinde kendilerine en yakın hissettikleri kişiler ve mesleki çevrelerinde yakın arkadaş edindikleri cinsiyet grubu arasındaki ilişkiler khi-kare sonuçlarına göre anlamlıdır. Bu bağlamda kısaca arkadaşla ilgili bu veriler, arkadaşlık ilişkilerinde mesleki sosyalleşmenin ilk adımı olan eğitim alınan okulun etkisi olduğu söylenebilir. Özellikle askeri okullarda okuyanlara "devre ruhu" gibi söylemlerle ifade edilen ve kariyer mesleklerde görülen birlik duygusu yoğun şekilde verilmektedir, bu da arkadaşlık seçiminde kendisini göstermektedir.

5.3. Regresyon Analiz Sonuçları

5.3.1. Aileye İlişkin Regresyon Analiz Sonuçları

Kadın subayların ebeveyn aile yapılarının kadın subayların aile içi rolleri üzerinde etkili bir faktör olup/olmadığı yönünde modernleşme teorileri bağlamında oluşturulan regresyon modeli sonucunda şu bilgilere ulaşılmıştır:

Örneklemin anne ve babasının eğitim düzeyi yükseldikçe ebeveyn ailede karar alımının gelenekselden moderne doğru arttığı, anne ve babanın uzun süreli yaşadığı yer konusunda ise yerleşim yeri köyden kente doğru gittikçe, aile içinde karar alımı da gelenekselden moderne doğru arttığı doğrulanmıştır. Ancak eşin anne ve babasının eğitim durumu ve yaşadıkları yerin ebeveyn ailelerindeki karar alımı üzerinde etkili faktörlerden değildir.

Şu anki ailede aile içi karar almada geleneksel ve modern karar alma durumunun ebeveynlerin eğitim durumları ve 18. yaşına kadar en uzun süreyle yaşadıkları yerden etkilendiği varsayımına göre oluşturduğumuz şu anki evde karar alımı regresyon analizi sonuçlarına göre, anne-babanın eğitim düzeyi yükseldikçe, aile içi karar alımının da gelenekselden moderne doğru gerçekleşme oranı artmaktadır. Anne-babanın uzun süre yaşadığı yer, eşin anne ve babasının eğitim durumu ve yaşadıkları yer aile içi karar alımı üzerinde etkili faktörler değildir.

Modernleşme teorisine göre birer modernleşme kriteri olan eğitim ve yaşanılan yer kişinin yaşam tarzının önemli bileşenleridir. Buna göre eğitim düzeyi yükseldikçe ve yaşanılan yer köyden kente doğru gittikçe modern yaşam tarzı görünme olasılığı artmaktadır. Kişinin şu anki ailesi ile ilk ailesi arasındaki yaşam tarzı farklılığının ebeveynlerinin eğitim durumu ve yaşadıkları yer değişkenlerden etkilendiği düşüncesi temelinde oluşturduğumuz ilk aile ile şu anki ailenin yaşam tarzı farklılığı regresyon modeli doğrultusunda şunlar söylenebilir:

Kadın subayların anne-babasının ve eşinin anne-babasının eğitim düzeyi yükseldikçe ile eşinin anne-babasının uzun süreli yaşadığı yer köyden kente doğru gittikçe, aileler arası yaşam tarzı farklılığı görülme oranı artmaktadır.

5.3.2. Eşe İlişki Regresyon Analizi

Ev içi sorumluluklar konusunda kadının çalışmasının ya da çalışma saatlerinin eşler arası ilişkiyi olumsuz yönde etkilemeyeceği ve eşler arasında eşitlikçi paylaşımın kadın subayların eşleriyle olan ilişkilerinin uyumlu olmasını sağlayacağı yönündeki feminist teoriden yola çıkarak oluşturulan “eşle ilişki ile ilgili” regresyon modeli analizi sonucuna göre:

Günlük çalışma saati arttıkça, aile içi kararlarda eşleriyle birlikte karar alma oranı arttıkça, ev içi sorumluluklarda eşle paylaşım arttıkça, nöbet tutma durumu arttıkça ve işbölümünden memnuniyet seviyesi yükseldikçe kadın subayların eşleriyle iyi geçinme oranı artmaktadır. Eşin nöbet tutma durumu ve kadın subayların çocuklarıyla yeterince ilgilenebilme durumu ise eşle ilişki üzerinde etkili faktörler arasında bulunmamıştır. Aslında ilk bakışta çalışma saatinin, nöbet tutma durumunun artması ile birlikte eşle olan ilişkinin iyi yönde artması ilginç gelmektedir. Fakat bu durum hem teorik bağlamımız hem de

örneklem grubunu oluşturan kadın subayların muharip sınıftan olup/olmaması ayırımına dikkat edildiğinde daha iyi anlaşılmaktadır. Daha önceki bölümde veri analizinden elde edilen bilgilere göre; muharip sınıftan olan kadınların daha uzun süre çalıştıkları ve buna karşın eşleriyle olan ilişkilerinin, muharip sınıftan olmayan ve daha az çalışan subay kadınlara göre daha iyi olduğu düşünüldüğünde, bu durumun nedeninin daha çok, muharip sınıftan kadınların ev içi sorumluluklarını eşleriyle paylaşma oranının ve evdeki işbölümünden memnuniyet düzeylerinin daha yüksek olması ile bağlantılı olduğu söylenebilir.

5.3.3. Mesleğe İlişkin Regresyon Analizi Sonuçları

İş tatmini konusunda eşler arası ilişkinin iyi olmasının iş tatminini arttıracığı, ev içi sorumluluk paylaşımında kadınların sorumluluğun büyük kısmını üstlenmesi sonucunda işte de mesleki tatminin azalacağı yönündeki feminist teoriden yola çıkarak oluşturulan “eşle ilişki ile ilgili” regresyon modeli analiz sonuçlarına göre:

Eşle ilişkileri iyi yönde arttıkça, kadın subayların iş tatmin seviyesi artmakta, işte kadın olmanın zorlukları olduğunu düşünen kadın subaylarda ise iş tatmin seviyesi azalmaktadır. Bu bağlamda teorik çerçevemiz temelinde eşlerin ilişkilerinin iş tatmini üzerinde etkili bir faktör olduğu beklentimiz gerçekleşmiştir. Ayrıca Parsons'un iş yaşamında kadınların feminen mesleklerde çalışmalarının erkeklerle rekabet edebilecek mesleklere göre aile-iş yaşamı arasında uyum getireceği, fakat her koşulda iş yaşamının daha çok erkeklere ait olduğu ve kadınların temel anlamda ev içi rolleri olduğu yönündeki söyleminin, kadın subayların iş yaşamında kadın olmanın zorluklarının iş tatminini düşürmesi ile örneklemimiz için de geçerli olduğunu söyleyebiliriz. Ailede karara katılımın, işbölümünden memnuniyetin, eşle birlikte olunan sürenin ve çalışılan sürenin ise iş tatmini üzerinde etkisi bulunmamıştır.

Kısaca araştırmanın teorik çerçevesinde belirtilen ve bu bağlamda oluşturulan gerek hipotezlerin gerekse regresyon modellerinin büyük bir kısmı örneklem grubu için doğrulanmıştır.

Kaynakça

ALTINAY, Ayşe Gül. “Giriş: Milliyetçilik, Toplumsal Cinsiyet ve Feminizm.” A.G. ALTINAY (Der.), *Vatan Millet ve Kadınlar*, İstanbul: İletişim Yayınları, 2000: 11-28.

ALTINAY, Ayşe Gül. “Ordu-Millet-Kadınlar :Dünyanın İlk Kadın Savaş Pilotu Sabiha Gökçen.” A.G. ALTINAY (Der.), *Vatan Millet ve Kadınlar*, İstanbul: İletişim Yayınları, 2000: 246-279.

ANTHİAS, N.Y.DAİS. Cinsiyet ve Millet (Gender and Nation) (Çev. Aysin Bektaş), İstanbul: İletişim Yayınları, 2003

ARIKAN, Gülay. “Ataerkilik Kavramıyla İlgili Sosyolojik Tartışmalar.” *H.Ü. Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 14, Sayı 1-2, 1997:1-24.

ARIKAN, Gülay. “Türkiye’de Uzmanlık Gerektiren Mesleklerde Kadınlar (Profesyonel Kadınlar), Ankara, Bizim Büro Basımevi, 1998

Toplumsal Cinsiyet Olgusu Temelinde Mesleğe İlişkin Rol İle Aile İçi Rol Etkileşimi: Türk Silahlı Kuvvetlerindeki Kadın Subaylar

- ARSAN, N., S. BORAK ve U. KOCATÜRK. *Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri I (1906-1938)*, Ankara, Atatürk Araştırma Merkezi Yayını, 1989
- BONTON, M. *Roles*, Tavistok Pub., London, 1968
- BOOTH, A. ve A.C. CROUTER. *Men In Families*, London: Lawrence Erlbaum Associates Publishers, 1998.
- BURKE, R.J. ve P. BRADSHAW “Occupational And Life Stress And The Family” *Small Group Behaviour*, 1980, 12, s.329-375
- ÇAĞATAY, N. ve N.Y. SOYSAL. “Uluslaşma Sürecinde Feminizm Üzerine Karşılaştırmalı Düşünceler.” Ş.TEKELİ (Haz.), 1980’ler *Türkiye’inde Kadın Bakış Açısından Kadınlar*, İstanbul: İletişim Yayınları, 1995: 327-382.
- CARSLON D., “Personality and Role Variables as Predictors of Three Types of Work Family Conflict”, *Unpublished Researb Paper*, 1999.
- CATWRIGHT L.K., “Career Satisfaction and Role Harmony in a Sample of Young Women Physicians”, *Journal of Vocational Behavior*, 12, 1978: 184-196
- ÇEÇEN, Anıl. *Kemalizm*, İstanbul, Çağ Pazarlama Gazete Dergi Kitap Basın ve Yayın A.Ş., 2002
- CHODOROW, Nancy. “Feminism and Psychoanalytic Theory”, S.KEMP ve J. SQUIRES (Ed.), *Feminisms*, Oxford University Press, 1997:182-188.
- CHODOROW, Nancy. “Gender Relations and Difference in Psychoanalytic Perspective” *The Politiyc Reader In Gender Studies*, Oxford Polity Press, 1998: 41-49.
- DİKEÇLİGİL, Beylü. “Yaşama Tarzı ile Gelir Seviyesi Arasındaki İlişki”, *Aile Yazıları I*, Der. Beylü Dikeçliğil-Ahmet Çiğdem, Ankara: T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı Yayınları, No.5, 1998: 521-536.
- DONOVAN, Josephine. *Feminist Teori*, (Çev. A. Bora, M.N. Gevrek ve F. Sayılan), İstanbul: İletişim Yayınları, 1997.
- DURAKBAŞA, Ayşe. “Cumhuriyet Döneminde Kemalist Kadın Kimliği Oluşumu” *Tarih ve Toplum*, Mart 9(51), 1988:167-171.
- DURAKBAŞA, Ayşe.-“Cumhuriyet Döneminde Modern Kadın Kimliği ve ‘Münevver Erkekler.’”A.B.HACİMİRZAOĞLU (Ed.), *75 Yulda Kadınlar ve Erkekler*, İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları,1998:29-50.
- DURAKBAŞA, Ayşe. *Halide Edip, Türk Modernleşmesi ve Feminizm*, İstanbul : İletişim Yayınları, 2000.
- ECEVİT, Yıldız. “Kentsel Üretim Sürecinde Kadın Emeginin Konumu ve Değişen Biçimleri” *Kadın Bakış Açısından 1980’ler Türkiye’sinde Kadın*, İstanbul: Metis Yayınları, 1980:105-117.
- ECEVİT, Yıldız. “Üretimde ve Yeniden Üretim Sürecinde Ücretli Kadın Emegi.”, *Yapıt Toplumsal Araştırmalar Dergisi*, No: 9, Şubat-Mart 1985.
- ENLOE, Cynthia. *Maneuvers: The International Politics Of Militarizing Women’s Lives*, University Of California Press, 2000.
- FICHTER, Joseph. *Sosyoloji Nedir?* (Çev. Nilgün Çelebi), Konya: Selçuk Üniversitesi Yayınları, 1990.
- FRONE, M.R. ve R.W. RİCE. “Work Family Conflict: The Effect of Joband Family Involvement”, *Journal of Occupational Behavior*, 8, 1987: 45-53.

- GIDDENS, Anthony. *Mabremiyetin Dönüşümü, Modern Toplumlarda Cinsellik, Aşk ve Erotizm*, (Çev. İdris Şahin), İstanbul: Ayrıntı Yayınları,1994.
- GIDDENS, Anthony. -*Sosyoloji*, (Çev. Hüseyin Özel ve Cemal Güzel), Ankara:Ayraç Yayınevi, 2000.
- GÜTEK, B.A. ve L. LARWOOD, “Introduction:Women’s Careers are Important and Different”,B.A.Gutek ve L. Larword (der.), *Women’s Career Development*, Newbury Park, California Sage, 1987.
- GÜÇLÜ, S.Özen. Türkiye’de Aile Araştırmaları: “Sorunlar, Öncelikler ve Çözüm Önerileri.” 3. *Aile Şurası Bildirileri*, Ankara: Devlet Bakanlığı Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı Yayınları, 1998
- HALL, D.T. “A Model of Coping Hall with Role Conflict: The Role Behavior of College Educated Women”, *Administrative Science Quarterly*,17,1972:472-473.
- KADIOĞLU, Ayşe. “Cinselliğin İnkarı: Büyük Toplumsal Projelerin Nesnesi Olarak Türk Kadınları.”, *75 Yılda Kadınlar ve Erkekler/Bilanço 98*. İstanbul: İş Bankası ve Tarih Vakfı Yayınları, 1999
- KANDİYOTİ, Deniz. “Aile Yapısında Değişme ve Süreklilik: Karşılaştırmalı Bir Yaklaşım.” *Türkiye’de Ailenin Değişimi*, T.ERDER(Der.), Ankara:Türk Sosyal Bilimler Derneği Yayınları, 1984:15-34.
- KANDİYOTİ, Deniz. “Women and The Turkish State: Political Actors or Symbolic Pawns?” *Women-Nation-State*, Nıra YUVAL-DAVIS ve Floya ANTHIAS (Der.), London: Macmillan Pres, 1989: 126-149.
- KANDİYOTİ, Deniz. -“Ataerkil Örüntüler: Türk Toplumunda Erkek Egemenliğinin Çözümlemesine Yönelik Notlar.” Ş.TEKELİ (Haz.), *1980’ler Türkiye’sinde Kadın Bakış Açısından Kadınlar*, İstanbul: İletişim Yayınları, 1995:367-382.
- KANDİYOTİ, Deniz. *Cariyeler, Bacılar,Yurttaşlar: Kimlikler ve Toplumsal Dönüşümler*, (Çev. Aksu Bora, Fevziye Sayılan, Şirin Tekeli, Hüseyin Tapınç ve Ferhunde Özbay), İstanbul: Metis Yayınları, 1997.
- LİNDSEY, Linda L. *Gender Roles, A Sociological Perspective*, New Jersey, Prentice-Hall, Inc., 1990
- LİNTON, R. “Status and Role”, L.A. COSER – B.OSENBERG (Ed.) *Sociological Theory: A Book of Readings*, Newyork: Mac Millan, 1936: 113.
- LUNBERG, A.G., C.C. SHRAG ve O.N. LARSEN. *Sosyoloji* (Çev. Özer Ozankaya), Ankara: Ayyıldız Matbaası, 1970.
- MARDİN, Şerif. *Türkiye’de Toplum ve Siyaset*, İstanbul, İletişim yayınları, 1995
- MARINI, M. Money. “Sociology of Gender.” E.F. BORGATTA ve K.S. COOK (Ed.), *The Future Of Sociology*, New York: Sage Publication, Inc., 1988: 374-393.
- MOORE, E.Wilbert. *The Professions Roles and Rules*, Russel: Sage Foundation,1970.
- OPPONG, C. ve K. ABU. *A Handbook For Data Collection and Analysis On Seven Roles and Statuses Of Women*, Geneva: International Labor Office, 1985.
- PARSONS, T. ve R.F. BALES. *Family, Socialisation and Interaction Process*, London:Routledge and Kegan Paul Ltd., 1955

Toplumsal Cinsiyet Olgusu Temelinde Mesleğe İlişkin Rol İle Aile İçi Rol Etkileşimi: Türk Silahlı Kuvvetlerindeki Kadın Subaylar

PARSONS, Talcott. "Age and Sex in the Social Structure of the United States." P. K. MANNING ve M. TRUZZI (Ed.), *Youth and Sociology*, New Jersey: Englewood Cliffs, Prentice-Hall, Inc., 1972: 136-147.

PAVALKO, M. Ronald. *Sociology of Occupations and Professions*, Illinois: F.E. Peacock Publishers. 1971.

STEPHENS, G.K. ve S.M. SOMMER. "The Measurement of Work to Family Conflict", *Educational & Psychological Measurement*, 56(3), 1996: 475-486.

ULUSOY, Demet. "Plastik Sanatlarda Toplumsal Cinsiyet." *H.Ü. Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 16, Sayı 2, Aralık 1999: 47-74.

VOYDANOFF, Patrica. "Work Role Characteristics, Family Structure Demands and Work Family Conflict", *Journal of Marriage and the Family*, 50, 1988: 749-761.

WALBY, Sylvania. "Kadın ve Ulus" (Çev. Meltem Ağduk Gevrek), A.G. ALTINAY (Der.), *Vatan Millet Kadınlar*, İstanbul: İletişim Yayınları, 2000: 29-57.